

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut

EESTI, SUURBRITANNIA, SAKSAMAA JA SOOME 9–16AASTASTE
LASTE JA NENDE VANEMATE ARUSAAMAD *ONLINE*-RISKIDEST

(EU Kids Online küsitluse lahtiste vastuste põhjal)

Bakalaureusetöö

Signe Pikk
Juhendaja: Prof. Veronika Kalmus

Tartu
2011

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	3
1. TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD.....	5
1.1 Internet ja digitaalne põlvkond.....	5
1.2 Euroopa laste internetikasutus.....	6
1.3 Laste ja nende vanemate vahelised erinevused.....	7
1.4 <i>Online</i> -riskid.....	9
1.5 Laste toimetulek <i>online</i> -riskidega.....	13
1.6 Lastevanemate järelevalve- ja vahendamisstrateegiad.....	15
1.7 Riikidevahelised erinevused.....	17
2. MEETOD JA VALIM.....	19
2.1 Küsitlusmetoodika.....	19
2.2 Kvantitatiivne sisuanalüüs ehk kontentanalüüs.....	20
2.3 Valim.....	22
2.4 Analüüsiühik.....	22
2.5 Kategooriate süsteem.....	23
2.6 Uurimisküsimused.....	24
3. TULEMUSED.....	25
4. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON.....	37
Uurimisküsimus nr 1.....	37
Uurimisküsimus nr 2.....	38
Uurimisküsimus nr 3.....	40
Uurimisküsimus nr 4.....	41
Meetodi kriitika.....	42
Praktilised soovitused.....	43
KOKKUVÕTE.....	44
SUMMARY.....	46
KASUTATUD KIRJANDUSE LOETELU.....	46
LISAD.....	51
Lisa 1: kodeerimisjuhend.....	51

SISSEJUHATUS

Lapsed avastavad Interneti juba üsna varases eas, mis on paljude täiskasvanute jaoks murettekitav. Näiteks tekib täiskasvanutel mure just teadmatusest, kui palju ja kuidas lapsed Interneti üldse kasutavad ning kuidas see nende edasist elu mõjutada võib. Seega on Internetil mitu tahku – ühest küljest pakub Internet noortele üha laialdasemaid võimalusi arenemiseks, suhtluseks ja informeeritud olemiseks, teisest küljest toovad need eelised endaga kaasa ka hulganisti uusi riske (Hasebrink et al 2009).

Noorte internetikasutuse vastu suurt huvi üles näidanud täiskasvanutel on soov teada saada laste sealse kommunikatsioonikultuuri, identiteedi kujundamise, tõrjutuse, ebasobiva sisuga kokkupuutumise ning reklaami kohta. Lastes nähakse küll tulevikku ja uuendajaid, ent ollakse ka arvamusel, et nad on uue üha suureneva infovoolu ja kommunikatsioonitehnoloogiate tõttu eriti haavatavad (Livingstone 2003).

Lastevanemate internetikasutuse suurenemine mõjutab nende arvamusi *online*-keskkonna kohta, kuna ise Interneti kasutades õpivad vanemad ka võimalike probleemidega toime tulema. Hiljutised uuringud näitavad, et mida rohkem lapsevanemad kasutavad Interneti, seda oskuslikumad nad on ning seda rohkem teadlikumad on lapsi varitsevatest *online*-riskidest (Livingstone et al 2011).

Online-keskkonnas toimunud sündmused laste ja nende ahistajate vahel on leidnud kajastust meedias. Eestis on viimaste aastate jooksul avalikkuseni jõudnud mitu noore inimese enesetapu juhtu (Anvelt; Ibrus 2008). Selliste juhtumite üheks peamiseks põhjuseks peetakse otseselt või kaudselt hooletut ja oskamatut internetikasutust. Antud teema on jätkuvalt aktuaalne ning avalikkus on hakanud mõistma, et internetikeskkonnas varitsevad riskid on olemas ning vajavad lähemat uurimist.

Bakalaureusetöö eemärk on lahtiste küsimuste vastuste kvantitatiivse kontentanalüüsi abil välja selgitada Eesti, Soome, Saksamaa ja Suurbritannia 9–16aastaste laste ja nende vanemate arusaamad kübermaailmas varitsevatest *online*-riskidest.

Kvantitatiivset kontentanalüüsi ei kasutata just tihti laste ja nende vanemate arusaamade väljaselgitamiseks sellest, mis on *online*-risk. Eelnevad uuringud on olnud pigem

kvalitatiivsed või mõlema meetodi kombinatsioonid. Seega on tegemist metoodilise uurimistööga, mis pakub varasemate sarnaste uurimuste kõrval uudset lähenemisviisi.

Töös kasutasin *EU Kids Online*'i 2010. a läbi viidud ankeetküsitluse andmebaasis toorkujul ning originaalkeeles olevaid lahtiseküsimuse vastuseid ning koostasin analüüsi tarbeks kodeerimisjuhendi. Küsitluse kavandamisel ja läbiviimisel on keskne roll *EU Kids Online* ehk *Euroopa Lapsed Internetis* projektil, mille algataja-maaks oli Suurbritannia. Projekti eesmärk on internetiturvalisuse poliitikaid toetava teadusliku tõendusmaterjali kogumine. *EU Kids Online*'i projekti II etapis, mille raames küsitlus läbi viidi, osales kokku 25 Euroopa riiki, mille hulka kuulusid ka Eesti, Soome, Suurbritannia ja Saksamaa.

Bakalaureusetöö esimeses osas annan ülevaate töö teoreetilistest ja empiirilistest lähtekohtadest, mis jaotuvad seitsmesse peatükki, millest esimene räägib digitaalsest põlvkonnast, Interneti levikust ja infoühiskonnast. Samuti on vaatluse all laste *online*-käitumine ja internetikasutus. Lisaks vaatlen lähemalt laste ja nende vanemate vahelisi erinevusi. Teooria osa rõhk on suunatud kübermaailmas varitsevatele ohtudele ja riskidele. Samuti on tähelepanu all laste riskikogemused ning nendega toimetulek. Samuti toon välja lapsevanemate vahendamis- ja järelvalvestrateegiad ning riikidevahelised erinevused. Bakalaureusetöö teoreetilistes ja empiirilistes lähtekohtades olen püüdnud kasutada värskemaid Euroopas tehtud laste internetiohutust ja -kasutust puudutavaid uuringuid. Töö teises osas esitan töö käigus saadud kvantitatiivse kontentanalüüsi tulemused. Viimases ehk järelduste ja diskussiooni osas toon välja tähtsaimad tulemused, meetodi kriitika ja soovitused edasisteks uuringuteks.

1. TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD

Peatükis annan ülevaate Euroopa noorte ja nende vanemate üldisest *online*-käitumisest. Samuti toon välja peamised lapsed ohustavad riskitüübid ning hiljutised laste ning nende internetikäitumise uuringute tulemused.

1.1 Internet ja digitaalne põlvkond

Elame internetiseerinud ajal, kus on sirgumas uus generatsioon, kes mõistavadki elu kui üht suurt digitaalset maailma. Internet on kujunenud Läänes ja Aasias üheks tähtsaimaks interaktiivseks meediumiks. Kuigi Internet pole ise meedium, on see ühendavaks lüliks, mis koondab endasse mitmeid interpersonaalseid kommunikatsiooni võimalusi (Klimmt; Vorderer 2007).

Internet, nagu teisedki tehnoloogilised uuendused, on loodud selle kasutajate elu lihtsustamiseks. Kui vaadelda Eesti üldiseid näitajaid internetikasutuse kohta, siis Statistikaameti (2010) väitel kasutas 2010. aasta I kvartalis kolmveerand 16–74 aastastest Eesti elanikest arvutit ja Interneti. Näiteks on Interneti puhul märgatud, et sellel on võime inimeste vabadus- ja sõltumatustunnet laiendada, nii sotsiaalselt, materiaalselt, vaimselt kui ka füüsiliselt (Holloway; Valentine 2003).

Tänapäeva lapsed kasvavad ja arenevad koos tehnoloogiaga. Vanem generatsioon nimetab neid lapsi ka nn digitaalseks põlvkonnaks. Kuna nn internetigeneratsioon on sündinud tehnoloogiast tulvil keskkonda, siis omandavad nad tehnoloogilised oskused kõige muu eluks vajalikuga koos. Nii mõnegi lapse jaoks on mõne uue tehnoloogia kasutamine sama loomulik kui hingamine (Tapscott 1998).

Tihti peale on noored tehnoloogia vallas kompetentsemad kui täiskasvanud, seega on tavaline põlvkondadevaheline hierarhia kohati vastupidiseks muutunud. Näiteks kui lapsevanem satub arvutit kasutades mõne koha juures kimbatusse, on suur tõenäosus, et ta küsib oma lapse käest abi. Seda on märgata ka mõnede tööandjate puhul, kes eelistavad pigem nooremaid töölisi vanematele ja kogenumatele, kuna nad on lihtsalt tehnoloogia vallas kompetentsemad ja samuti sellega kaasnevate uuendustega kaasaminevamad (Holloway; Valentine 2003). Ka

Livingstone'i ja Haddoni (2009) uurimus tõestab, et Euroopa lapsed on omandanud ligipääsu uutele *online*-tehnoloogiatele märkimisväärselt kiiresti. Sageli on lapsed ühed esimesed ja entusiastlikumad informatsiooni ja kommunikatsioonitehnoloogiate kasutajad.

Kui keskpärane täiskasvanu istub arvutiekraani ette ja tal palutakse lihtsalt navigeerida, vaataks ta suure tõenäosusega küsiva pilguga otsa. Kuid kui sama katset teha 2–3aastase lapsega, pannes ta istuma värvide- ja põnevate graafikate rohke arvutiekraani ette, siis haaraks ta ilma küsimusi küsimata hiire ja hakkaks klikkima (Holloway; Valentine 2003).

Sageli arvatakse, et digitaalajastu lapsed on nähtamatud, pigem vastupidi, nad on rohkem esiletõusnud ning kuuldavamad kui kunagi varem. Nad on loonud ühiskonnas uue kodanike kultuuri – uue aja kodanikud ehk digitaalse rahvuse loojad (Holloway; Valentine 2003).

1.2 Euroopa laste internetikasutus

Lapsed ja tehnoloogia on omavahel tihedalt põimunud. Arvatakse, et lastel on nn naturaalne võime kiirelt kohaneda ja õppida tehnoloogiaga seotud oskusi. Laste internetikasutus on seoses küberkeskkonnas varitsevate riskidega sattunud tähelepanelikuma vaatluse alla, kuna nii meediauurijad kui ka seadusandjad, meediatootjad ja laiem avalikkus on huvitatud välja selgitamast uues meediakeskkonnas varitsevaid riske (Hasebrink et al 2008).

Tänapäeva lapsi võib nimetada internetipõlvkonnaks, kuna lapsed on terve elu kasvanud teadmises, et Internet on osa nende elust. Näiteks kasutab Euroopas Internetti igapäevaselt üks kolmandik 9–10aastastest lastest, 15–16 aasta vanuses tõuseb see näitaja 80%ni. Seega kokku kasutab igapäevaselt Internetti 60% 9–16aastasest lastest. Võrreldes teiste Euroopa riikidega käivad Eesti lapsed väga aktiivselt iga päev Internetis (87%), Soomes 79%, Suurbritannias 70% ja Saksamaal vaid 55% (Livingstone et al 2011).

Euroopa laste uuringud näitavad, et lapsed avastavad Interneti juba üsna varases eas – keskmine Interneti kasutamise alguse vanus on üheks eluaastat. Näiteks on Taanis ja Rootsis keskmine esimese internetikogemuse saava lapse vanus seitse eluaastat. Eestis ja Soomes on keskmine laste internetikasutamise alguse vanus kaheks, Suurbritannias üheksa ja Saksamaal kümme eluaastat (Livingstone et al 2011).

Lisaks Euroopas üha alanevale esmase internetikasutamise vanusele on märgata ka teist tendentsi, mis näitab, et laste internetikasutus on tõusuteel. Samuti on lapsevanemad hakanud rohkem Internetti kasutama. (Hasebrink et al 2009).

Levinuimaks Interneti kasutamise kohaks on Euroopa lastel kodu (87%), näiteks Eestis kasutab Internetti kodus 96%, Suurbritannias 95%, Soomes 97% ja Saksamaal lausa 99% kõigist Internetti kasutavatest lastest. Lisaks kodule kasutavad Euroopa lapsed Internetti ka koolis (63%) (Livingstone et al 2011).

Enamasti kasutavad Euroopa lapsed Internetti harival eesmärgil, näiteks 85% 9–16aastastest kasutavad võrgukeskkonda koolitööks. Tuleb tunnistada, et Internet on lastele tähtis ka meelelahutuslikel eesmärkidel, näiteks kasutatakse seda mängimiseks (83%), videoklippide vaatamiseks (76%) ja MSNis olemiseks (62%) (Livingstone et al 2011). Lisaks kasutavad lapsed Internetti ka sotsiaalsetel eesmärkidel, nimelt omab 59% 9–16aastastest lastest suhtlusportaalis profiili. Profiil väljendab nende *online*-keskkonna identiteeti. Suhtlusportaalis kontot omavate laste osakaal suureneb vanuse kasvades. Näiteks omab vaid 26% 9–10aastastest suhtlusportaalis profiili ning juba 15–16aastaste vanuserühmas on profiiliomajate osakaal tõusnud juba 82%ni. Suhtlusportaalis profiili loomisega tekivad mitmed privaatsusriskid. Näiteks on 26% Euroopa lapsest suhtlusportaalides avalikud profiilid (Livingstone et al 2011).

1.3 Laste ja nende vanemate vahelised erinevused

Internet on muutunud meie elu igapäevaseks osaks ja kasvamas on nn internetipõlvkond. Ameerika teadlase Marc Prensky (2001) arvates inimesed alahindavad vanema ja noorema põlvkonna vahelist erinevust. Loodetakse, et tegemist on traditsioonilise põlvkondadevahelise vastuoluga, mõistmata, et asi pole enam ainult välimuses ega ka hetkemoes, vaid terve põlvkond on üles kasvanud hoopis teistsuguses keskkonnas. Seetõttu on noorempõlvkond paratamatult eelmisest mõningal määral erinev.

Uue põlvkonna erinevus eelmistest tuleneb eelkõige sellest, et nad on üles kasvanud digitaalsest meediast ümbritsetuna. Lapsed on arvutitega osavamad kui nende vanemad (Tapscott 1998). Lisaks on noored harjunud uut informatsiooni väga kiiresti omandama ning

seada käigu pealt ümber töötlemata. Seega on kujunenud ka nn *multitasking*-generatsioon, kes on võimeline väga osavalt mitme asjaga korraga tegelema. Sageli jääb vanemale põlvkonnale laste tegevused võõraks. Lapsevanematele jääb selgusetuks küsimus, kuidas võiks mitut asja korraga tehes siiski kõigega ühtviisi hästi hakkama saada (Prensky 2001).

Prensky (2001) arvates võib uut põlvkonda nimetada ka “digitaalseteks pärismaalasteks” („digital natives“ i.k.), mõeldes, et nende emakeel on digitaalne ning et nad on sündinud maailma, kus räägitakse selles keeles. Vanem generatsioon, kes on selle digitaalse keele omandanud hiljem, on Prensky järeltunde kohaselt nn “digitaalsed immigrandid” („digital immigrants“ i.k.).

Kõige selgemaid näiteid generatsioonide erinevusest saab välja tuua, kui uurida laste sotsiaalvõrgustike kasutust. Suurbritannias läbiviidud uuringus selgus, et tänapäeva noored väljendavad oma sotsiaalseid suhteid hoopis teises keeles, kui seda teevad nende vanemad. Näiteks on toodud suhtlusportaal „MySpace“, kus noored loovad oma profiili ehk *online*-identiteedi. Suhtlusportaalides kehtivad uued terminid, mille teadmine on noortele hädavajalik, et nad saaksid omavahel kommunikeerida (Livingstone 2008). Üldjuhul tundub vanemate jaoks laste tegevus suhtlusportaalides mõttetult ajaraiskamisena, kuid noorte jaoks on see sotsiaalses kontekstis äärmiselt oluline. Suhtlusportaalides olles kinnitavad noored enda sotsiaalset staatust ja näitavad teistele, et ollakse üksteise jaoks olemas (Livingstone; Helsper 2008).

Laste ja nende vanemate vahelised erinevused tulevad selgelt välja ka teadlikkuses seksuaalsete sõnumite saamisest. Seksuaalse sõnumi saamise tõenäosus suureneb lapse vanuse kasvades. Mida vanem on lapsevanem, seda vähem nad arvavad, et nende laps on saanud seksuaalse sisuga sõnumeid. Ka *EU Kids Online*’i uuringus selgus, et Euroopa lapsevanemad alahindavad lastele saadetud seksuaalse sisuga sõnumeid. Euroopa 11–16aastastest lastest väitis 15%, et on saanud seksuaalse alatooniga sõnumeid. Lapsevanemate osakaal, kes väitsid, et nende laps on saanud seksuaalse alatooniga sõnumeid, oli vaid 6%. Sama erinevust on märgata ka Eestis (laps 19% / lapsevanem 9%), Soome (laps 18% / lapsevanem 8%), Saksamaal (laps 16% / lapsevanem 6%) ja Suurbritannias (laps 12% / lapsevanem 6%) (Livingstone et al 2011).

Totaalse generatsioonide vahelise erinevusega ei saa siiski 100% nõus olla, kuna inimesed muutuvad ajas, iga põlvkond on alati veidi eelmisest erinev olnud. Seega pole toimunud mingeid drastilisi muutusi. Sageli hindab vanem generatsioon noorema tehnilisi oskusi üle. Näiteks ei tunne noored ennast alati vabalt igasuguse uue tehnikaga, vaid ainult sellega, millega nad harjunud on. Nii laste kui ka täiskasvanute puhul kehtib sama reegel, et uute asjade tundmaõppimine nõuab aega ja pingutust (Herring 2008).

Kui 1990. aastate lõpus esinesid laste ja nende vanemate vahel selged uue tehnoloogia poolt tekitatud erinevused, siis 2000ndate aastate lõpus läbi viidud Euroopa uuringute tulemused annavad üha vähem alust uskuda, et lapsed on nn digitaalpärismaalased, kuna nende vanemad on noorematest lastest oskuste poolest ees ning on juba ka teismeliste internetikasutuses järele jõudnud. Vaid Baltimaades, Portugalis, Maltal, Poolas, Slovakkias, Rumeenias, Sloveenias ja Ungaris on internetikasutajate osakaal laste hulgas mõnevõrra kõrgem kui nende vanemate seas (Livingstone; Haddon 2009).

1.4 Online-riskid

Tänu tehnoloogiale on lapsed infoühiskonnas varasemast sotsiaalselt kõrgemal positsioonil, kuid seda nähtavamad on nad ka kõiksugustele riskidele. Kuigi Internet näib suuremahuline, kasutajate elusid lihtsustav ja mitmeid võimalusi pakkuv meedium – pole selle mõju alati positiivne. Seda väidab ka Sonia Livingstone (2003), et vanemad generatsioonid näevad uut põlvkonda kui kiiresti kohanevaid ja avatuid, kuid teisalt kergesti haavatavaid lapsi. Lapsed on iga päev silmitsi meedia ja infotehnoloogiakasutusest tulenevate riskidega.

Riske ja muutusi, mida internetiseerimine kaasa toob, on mitmeid. Nimelt võib interneti-põhine vestlus pärssida noorte inimeste arengut näost näkku suhtlusel. Samuti võib see kaasa tuua sotsiaalse elu ja kogemuste kahanemist. Interaktiivne meedia annab kasutajale võimaluse see kujundada endale sobivaks. Samas võib suur valikuvõimalus tekitada internetikasutajas segadust ja informatsiooni üleküllust (Klimmt; Vorderer 2007).

*Online-risk*e võimalik liigitada mitmeti, kuid antud bakalaureusetöös on aluseks võetud Livingstone & Haddon (2009) nelja peamise riskide tüübi liigitus. Liigituses on välja toodud neli tüüpi, mis ohustavad laste heaolu ning arengut. Need neli riskitüüpi on kommertslik,

agressiivne, seksuaalne ning väärtushinnangute ohustamine. Neli peamist riskitüüpi võivad jaotuda omakorda alaliikideks, minnes üha spetsiifilisemaks (vt. Tabel 1).

Tabel 1. Online-riskide võimalik liigitus (Livingstone; Haddon 2009)

RISKID	Sisu Laps kui vastuvõtja	Kontakt Laps kui osaleja	Sisu loomine Laps kui algataja
Kommerts	reklaam, spämm, sponsorlus	personaalse info jälitamine/ kuritarvitamine	hasartmängud, illegaalne failide allalaadimine, häkkimine
Agressiivsed	vägivaldne või vihkamisele viitav infosisu	kiusamise, ahistamise või jälitamise ohvriks langemine	teiste kiusamine või ahistamine
Seksuaalse alatooniga	pornograafilise vms seksuaalse alatooniga infosisu	võõrastega kohtumine, peibutise ohvriks langemine	Pornograafilise materjali loomine ning üleslaadimine
Väärtuselised	rassistlik, kallutatud info (nt narkootikumide kohta)	enesele liiga tegemine, ebasoovitavate väärtuste sisendamine	suitsiid/ anoreksia jms teemadel nõu andmine

Suurimateks lapsi ähvardavateks riskideks võib nimetada pornograafilist, vägivaldset, rassistlikku, vihkamisele või enesekahjustamist õhutavat sisu, ebasüüdsaid või potentsiaalselt kahjulikke kontakte võõrastega, privaatsuse häirimist, isikuandmete kuritarvitamist ja eakaaslaste omavahelist küberkiusamist (Hasebrink et al 2008).

Eelnevate uuringute põhjal võib väita, et kõige tihedamini kogetakse riske mõnes *online*-suhtluskeskkonnas viibides. Suurima ja levinuima ohuna näevad eelteismelised pedofiiliat. Seda kinnitavad juba 2005. aastal Livingstone'i, Boberi ja Helsperi (2005) poolt tehtud uuringud.

Online-riskide tõmbe faktoreid on mitmeid, näiteks on Interneti ohtudele enam avatud madalama elatustasemega majapidamistest pärit lapsed. Samuti on uuringutest selgunud, et poisid puutuvad käitumispõhiste riskidega rohkem kokku. Poisid on sagedamini ka käitumispõhiste riskide tekitajateks ehk *algatajad*. Seevastu, on tüdrukud käitumispõhistes riskides enamasti *vastuvõtjate* või *osalejate* rollis (Livingstone; Haddon 2009).

Seksuaalse alatooniga riskid

Seksuaalse alatooniga riskid on ühed enim levinumad *online*-riskid. Näiteks selgus projekti *EU Kids Online*'i hiljutisest uuringust, et 14% 9–16aastastest lastest on viimase 12 kuu jooksul näinud võrgukeskkonnas pilte, mis on seksuaalse alatooniga ning kujutavad paljaid või seksivaid inimesi. Üks kolmest lapsest, kes oli näinud võrgukeskkonnas seksuaalse alatooniga või pornograafilisi pilte, oli sellest kogemusest häiritud. Kuid võrreldes teismelistega on nooremad lapsed võrgukeskkonnas nähtud seksuaalsetest piltidest rohkem häiritud või lausa nähtust endast väljas. Eestis ja Soomes on Interneti kasutavate laste osakaal, kes on kogenud *online*-keskkonnas seksuaalse alatooniga sisu 29%, Suurbritannias on see 11% ja Saksamaal 4%. Samuti nagu ka lapsed väidavad ka 12% Euroopa lapsevanematest, et nende laps on kogenud *online*-keskkonnas seksuaalse alatooniga sisu. Eesti lapsevanematest oli 31% arvamusel, et nende laps on näinud seksuaalset sisu. Soomes moodustas lapsevanemate osakaal 28%, Saksamaal 9% ja Suurbritannias vaid 8% (Livingstone et al 2011).

Laste seas on võõrastega kübermaailmas suhtlemine muutumas üha sagedaseks. Näiteks lisatakse suhtlusportaalides endale üha uusi ja uusi nn sõpru, kelles midagi ei teata. Sõbraks lisades annavad lapsed pahatihti võõrale võimaluse nende andmeid vaadata ja tegemisi jälgida. Seda ohtlikku tendentsi näitas ka Livingstone et al (2011) uuringu tulemused, kus selgus, et 30% Euroopa 9–16aastastest internetikasutajatest on suhelnud võõraga, keda nad pole päriselus kohanudki. Eestis on selle osakaal 54%, Soomes 49%, Saksamaal 38% ja Suurbritannias 31%. Samas kohtuvad lapsed *online*-tuttavaga päriselus palju harvem. Uuringus osalenud riikidest on Eesti lapsed kõige rohkem kohtunud uue *online*-tuttavaga (25%). Võrreldes Euroopa keskmise näitaja 9%ga, on Eesti laste *online*-tuttavaga kohtumise

osakaal väga kõrge. Soomes oli *online*-tuttavaga kohtunud laste osakaal 12%, Saksamaal 11% ja Suurbritannial vaid 5%.

Väärtuselised riskid

Väärtuselised riskid on tihtipeale jäänud varasematel uuringutel tagaplaanile. Avalike blogide pidamine, veebilehtede koostamine ja videote üles laadimine on muutunud igale ühele kättesaadavaks ning neid võimalusi kasutatakse ohtralt. Pahatihti võidakse üles laadida sobimatu tekst, pilt või video, mis võib lugejas tuua esile negatiivseid või kahjulikke emotsioone. Uuringud näitavad, et sagedasem vääruseline risk, millega lapsed kokku puutuvad on potentsiaalselt kahjuliku kasutaja-loodud veebisisu. Hiljutise Livingstone et al (2011) uuringu tulemuste järgi on 21% 11–16aastastest lastest kokku puutunud ühe või enama potentsiaalselt kahjuliku kasutaja-loodud veebisisu tüübiga. Kõige sagedamini kogevad Euroopa noored vihkamist (12%), anoreksia propageerimist (10%), enesevigastamist (7%), narkootikumide kasutamist (7%), enesetappu (5%).

Agressiivsed riskid

Agressiivsed riskid, mis on enim suunatud lastele on kiusamised. Ikka on lastega reaalelus aeg-ajalt ette tulnud kiusamisjuhtumeid, seda juhtub ka *online*-keskkonnas. Küberkiusamine väljendub 6% Euroopa 9–16aastaste laste puhul solvavate sõnumite näol, mis on neile ühel või teisel viisil internetikeskkonnast saadetud. 3% küsitletutest vanuses 9–16 olid ise selliseid solvavaid sõnumeid teistele edastanud. Küberkiusamisega on kokku puutunud 14% Eesti, 8% Saksamaa, 5% Soome ja Suurbritannia 9–16aastastest lastest. Kui Saksamaa ja Soome lapsevanemate vastused suuresti ei erinenud, siis Eesti ja Soome puhul seda väita ei saanud. Nimelt tunnistasid Eesti lapsevanemad lastest märgatavalt vähem, et nende laps on küberkiusamisega kokku puutunud. Seevastu Soome lapsevanemad väitsid rohkem kui nende lapsed, et nende laps on küberkiusamisega kokku puutunud (Livingstone et al 2011).

Kommertsriskid

Kommertsriskide kategooriasse kuuluv personaalse info kuritarvitamine, on üks lastele muret tekitavaim risk. Suhtlusportaalides ning üldse internetikeskkonnas on lastel kujunenud *online*-identiteet ning sellega kaasas käivad andmed ja fotod. Euroopa laste seas on kõige sagedasemad personaalinfo kuritarvitamised seotud salasõnade hankimise ja kasutamisega, teeseldes samal ajal konto omanikku (7%). Samuti on tekkinud juhtumid, kus laps satub jälitavaks, kuna tema personaalset infot kuritarvitatakse (4%). Ainult 1% on kokku puutunud pettustega (Livingstone et al 2011).

Katrin Romanenkovi (2009) bakalaureusetöös, kus selgus, et üldiselt teavad Eesti lapsed hästi Internetis levivaid viiruseid ning seda, et erinevatele ise ennast alla laadivatele programmidele ehk *adware* reklaamidele pole soovitatav vajutada. Mõlemad eelnevalt nimetatud riskid domineerisid laste vastustes, ning tulid ka esimesena spontaanselt vastuseks. Lapsevanemad õpetavad tehniliste riskide eest hoiduma, ent ei räägi lastele teistest *online*-keskkonnas varitsevatest riskidest (Romanenkov 2009).

1.5 Laste toimetulek *online*-riskidega

Suure internetikasutusega kaasnevate ohtude hulk on üha kasvav. Seega *online*-riskidega kokkupuutumine ning nende kogemine on sageli vältimatuks muutunud. Oluline oleks teada, kuidas lapsed võrgukeskkonnas kogetu ja sellega kaasnevate probleemidega toime tulevad. Samas puudub *online*-riskidega toimetulemise määratlemise osa üksmeel, kuna laste reaktsioon riskidele on erinev, alates probleemi täieliku ignoreerimisega ning lõpetades veebilehekülje usaldusvääruse kontrollimisega (Livingstone; Haddon 2009).

Uuringutes on selgunud, et lapsed püüavad, pärast *online*-riskiga kokku puutumist, sellega ise hakkama saada. Selleks kasutatakse mitmeid nn *online*-strateegiaid, näiteks ei kasuta laps mingi ajavahemik lihtsalt Internetti; tülika isiku või sõnumi puhul kasutatakse ka tehnilist blokeerimisvõimalust; teatatakse probleemist *report* nupu kaudu või räägitakse kellelegi oma muret. Näiteks pärast seksuaalsete riskidega kokku puutumist ei räägi 53% lastest kogetust mitte kellelegi. Kõige sagedam isik kellele eelistatakse rääkida on sõber (34%), kellele järgnevad lapsevanemad (26%). Samuti räägitakse oma murest õele või vennale (9%),

täiskasvanule, keda usaldatakse (5%), õpetajale (3%) ning inimesele, kelle tööks on aidata lapsi (1%). Mitterääkimise tendents suurendab laste ja vanemate arusaamade vahet veelgi. Seda tõestab ka fakt, et 52% seksisõnumeid saanud laste vanematest ütles, et nende laps pole midagi niisugust kogenud (Livingstone et al 2011).

Kersti Karu bakalaureusetööst (2010) selgus, et I klassi lapsed hindavad enda oskusi pahatihti üle ning probleemide tekkides pöörduvad nad enda sõnul siiski probleemide korral vanemate või õdede-vendade poole. Nooremate laste puhul jääb internetioskustest ja enesekindlusest vajaka. Kuid juba 11–16aastased lapsed oskavad kasutada mitmeid strateegiaid. Nimelt oskavad lapsed blokeerida nende sõnumeid, kellega nad ei soovi kontakteeruda (64%). Samuti suudavad nad otsida Internetist turvalisusealaseid nõuandeid (64%) (Livingstone et al 2011).

Agressiivsetest riskidest on lastel raske iseseisvalt üle saada. Näiteks on solvavad sõnumid vahel laste jaoks psühholoogiliselt rasked, ning nad otsivad lahendusi, kuidas neid enam mitte saada. Kõige sagedamini osatakse kasutada *online*-strateegiaid, mis aitavad välistada edasised rünnakud. Näiteks on kõige levinum blokeerida kiusaja. *EU Kids Online* küsitlusest selgus, et kiusamist esineb päriselus rohkem kui võrgukeskkonnas (Livingstone et al 2011).

Laste *online*-oskused suurenevad vanuse kasvades. Seega peaksid vanusega kaasnema ka vajalikud oskused, mis aitaksid *online*-riskidega edukamalt toime tulla. Laste interneti-oskusi pole lähemalt uuritud, kuna nende mõõtmine oleks keerukas (Livingstone et al 2011).

Laste toimetuleku võime kübermaailmas esinevate riskide vastu erineb riigiti. Näiteks 2005. aastal läbi viidud Eurobaromeetri uuringus hindasid vanemad oma laste *online*-riskidega toimetulemisvõimeid ning riikide võrdluses andsid laste toimetulekuoskustele kõrgema hinnangu Austria, Belgia, Küprose, Prantsusmaa, Saksamaa ja Suurbritannia lapsevanemad. Laste toimetulekuoskused on vanemate hinnangul väiksemad Bulgaarias, Eestis, Hispaanias ja Portugalis (Eurobarometer 2006).

1.6 Lastevanemate järelevalve- ja vahendamisstrateegiad

Internetipõlvkonna lapsevanem peab end pidevalt kursis hoidma ja arvestama, et kõik, mida Internet pakub ja vahendab võib-olla pole lapsele eakohane või sobilik. Kübermaailmas on küll palju võimalusi, kuid tuleb tajuda ka ohte, mida lapsed ei märka. Näiteks võivad lapsed sageli näha Interneti vahendusel liiga varakult täiskasvanute maailma pahupoolt, mis võib neis segadust tekitada ja nende edasist elu mõjutada (Holloway; Valentine 2003). Siiski näitab *EU Kids Online*'i hiljutine uuring, et 73% lapsevanematest peavad üsna ebatõenäoliseks, et nende laps puutub järgneva kuue kuu jooksul Internetis kokku millegi häirivaga. Enamus, ehk 85% vanematest on veendunud, et nad on võimelised aitama oma last, kui miski peaks neid kübermaailmas häirima (Livingstone et al 2011).

Üldiselt on vanematel kombeks iga meediumi puhul kehtestada lastele erinevaid reegleid, seda ka Interneti kasutamisele, et kontrollida nende tegemisi *online*-keskkonnas. Vanemlik järelevalve ja juhendamine on riikidevaheliselt erinev, kuna see on seotud mitte teguriga. Üks teguritest on laste internetikasutus. Näiteks kui internetikasutus on madal, on vanemad rohkem mures sellega kaasnevate *online*-riskide pärast. Samuti on uuringutes tähendatud, et lapsevanemad, kes on ise aktiivsed internetikasutajad, on vähem mures oma lapse internetikäitumise pärast, kui seda on need, kes Internetti üldse ei kasuta (Livingstone; Haddon 2009).

Esimene samm on küberpõlvkonna lapsevanemal hoida head ja usaldusväärset sidet oma lapsega. Paljud lapsed küll usaldavad vanemaid Internetiga seotud küsimustes ning suurem osa vanemaid usaldab oma lapsi. Siiski on lisaks usaldusele vaja veelgi suuremat mõlemapoolset teadlikkust turvalisest internetikasutusest (Kalmus 2009). Nagu võis järeldada *EU Kids Online*'i uuringust, et vanemate ja nende laste vahelised suhted etendavad suurt rolli riskide vältimisel ja arusaamisel. Mida paremad on laste ja vanemate vaheline kontakt, seda suurem on võimalus, et laps räägib vanemale (ning ka vastupidi) internetikeskkonnas ettejuhtunud *online*-riskidest. Näiteks 53% lastest, kes olid võrgukeskkonnas nähtud seksipiltidest häiritud, rääkisid juhtunust kellelegi. Kuid ainult 25% lastest valis, selleks „kellekski“ oma ema või isa, kellega antud kogemuses jagada (Livingstone et al 2011).

Lapsevanemad kasutavad tihti võimalust rakendada mõnd vahendamisstrateegiat. Strateegiad on mõeldud laste *online*-tegevuse järelevalveks, et vähendada võimalikke kübermaailma

negatiivseid mõjusid. Lapsevanemate vahendamise üks strateegia on aktiivne kooskasutus ehk juhendamine. Selle strateegia puhul toimub pidev vanemapoolne juhendamine ja internetikasutuse kogemuste jagamine (Livingstone; Helsper 2008). Kõige tavalisem lapsevanema poolt rakendatud järelevalve viis on vestlus. Enamus lapsevanematest vestleb oma lapsega sellest, mida laps Internetis teeb ja on tema läheduses, kui laps viibib internetikeskkonnas (58%). Vestluse käigus annavad lapsevanemad nõu, kuidas laps teistega võrgukeskkonnas käituda tuleb (56%), samuti räägivad nad lapsega teda häirida võivatest asjadest (52%) ning aitavad last probleemide korral (36%) (Livingstone et al 2011).

Lapsevanemate aktiivne juhendamine on suurem nooremate laste puhul ja see kahaneb lapse vanuse kasvades. Näiteks 93% lapsevanematest kasutab ühte või enamat järelevalve meetodit 9–10aastaste laste peal. Samas on järelevalve teostamise osakaal langenud 15–16aastaste laste seas 85%le (Livingstone et al 2011).

Aktiivse vahendamisstrateegia kasutamist väidavad lapsevanemad rohkem, kui lapsed. Eestis teostab aktiivset vahendamisstrateegiat 90%, Suurbritannias 91%, Soomes 98% ja Saksamaal 95% lapsevanematest (Livingstone et al 2011).

Lisaks aktiivsele vahendamisstrateegiale on välja selgitatud veel kolm nn keelava iseloomuga strateegiat. Üks neist on tehniliste sisufiltrite ja monitoorimistarkvara kasutamine; teine näeb ette reeglite kehtestamist, mis piiraksid sotsiaalset interaktsiooni küberkeskkonnas; kolmas keelav strateegia on vanemate poolne laste külastatud lehekülgede ja e-mailide aktiivne monitooring (Livingstone; Helsper 2008). Livingstone et al (2011) Euroopa laste uuringu tulemused näitasid, et populaarsuselt teise strateegiana kasutasid vanemad keelava iseloomuga tehnilisi turvameetmeid, kuid selle kasutamine on suhteliselt vähene. Kõige tihedamini kasutavad Euroopa vanemad veebilehtede blokeerimist või nende filtreerimist (28%). Samuti monitoorivad vanemad laste poolt külastatud veebilehti.

Laste jaoks ei ole vanemlik tähelepanu ja soov kaitsta neid kübermaailmas liikuvate ohtude eest sageli meeltemööda. Enamus lastest arvab, et vanemlik vahendus piirab nende internetikasutust. Vabaduse piiramise tunne võib tekitada vimma ja trotsi. Kuid on ka neid, kellele meeldiks rohkem, kui vanemad sekkuksid rohkem internetikasutusse, et muuta nende internetikasutus turvalisemaks (Livingstone et al 2011).

1.7 Riikidevahelised erinevused

Laste suurem või väiksem *online*-riskidega kokkupuutuvus, on suuresti seotud riigi ning selle internetipoliitikaga. Sonia Livingstone ja Leslie Haddon (2009) on uuringute käigus märganud, et Interneti kasutamise ja riskide vahel on positiivne seos. Näiteks võib riigid jaotada kolmeks 'kõrge kasutuse ja kõrge riskitasemega', 'madala kasutuse ja madala riskitasemega' ja 'uus kasutus, uued riskid'.

Üldistatult võib väita, et Põhja-Euroopa riigid on enamasti 'kõrge kasutuse ja kõrge riskitasemega' ja Lõuna-Euroopa riigid on üldiselt 'madala kasutuse ja madala riskitasemega'. Seevastu Ida-Euroopa riigid, kuhu kuulub ka Eesti on seevastu enamjaolt kategoriseeritud 'uus kasutus, uued riskid' alla. Sõna "uus" tähendab seda, et vastavas riigis on laste internetikasutuse ulatus jõudnud ette turvalisuse tagamise infrastruktuuri ja seadusandluse arengust (Livingstone; Haddon 2009).

Hiljutisest Euroopa uuringus on Suurbritannia Belgia ja Poola paigutatud kõrgema kasutuse ja keskmise riski alla. Antud olukord on jäänud uurijate huviorbiiti, kuna selline kategoriseerimine pole tavapärane. Samuti on huvitav äärmus Saksmaa Austria ja Prantsusmaa, kus on keskmine internetikasutus ja kõrge või veidi üle keskmise riskitase (Livingstone et al 2011).

Varasematest laste ja *online*-riskide uuringutest on selgunud, et mida rohkem kasutavad lapsed Interneti igapäevaselt, seda enam on nad kokku puutunud ühe või mitme riskiga. Kui võrrelda Euroopa riike, kes osalesid *EU Kids Online*'i uuringus, selgus, et ühe või enama *online*-riskiga on kokku puutunud ligikaudu kuus kümnest lapsest Eestis, Leedus, Norras, Rootsis ning Tšehhi Vabariigis. Kõige harvem esines riskijuhtumeid Portugalis, Itaalias ja Türgis. Riskiga kokku puutunud ning sellest end häiritud tundnud lapsed olid pigem Taanist (28%), Eestist (25%), Norrast ja Rootsist (23%) pärit lapsed. Vähem tõenäoliselt ütleavad Itaalia (6%), Portugali (7%) ja Saksamaa lapsed (8%), et nad on olnud Internetis juhtunu pärast häiritud (Livingstone et al 2011).

Keeleline barjäär on üks mõjuritest, näiteks on inglise keelt oma emakeelena kasutavatel lastel Internet suurem ja avaram, kuna inglise keelseid lehti on lihtsalt rohkem kui näiteks eestikeelseid. Riikides, kus on palju emakeelseid internetilehekülgi, on laste võimalused suuremad, kuid selle võimaluse hulgaga kaasneb ka samapalju riske. Internetikasutus võib tuua kaasa nii riske kui võimalusi kuid nende vahele on üsna keeruline piiri tõmmata (Livingstone et al 2011).

2. MEETOD JA VALIM

Antud peatükis tutvustan ning põhjendan uurimismeetodi valikut. Samuti selgitan lähemalt kasutatud uuringu läbiviimise printsiipe.

2.1 Küsitlusmetoodika

Bakalaureusetöös kasutasin *EU Kids Online II* ehk *Euroopa Lapsed Internetis II* ankeetküsitluse nii laste kui ka nende vanemate toorkujul olevaid lahtise küsimuse vastuseid. Eelnevalt mainitud ankeetküsitlus oli *EU Kids Online*'i jätkuprojekti andmete kogumisel üks osa, mille jaoks intervjueriti 2010. aasta kevad-suvel 25 Euroopa riigis juhuvalimi põhjal 1000 9–16aastast last, kes kasutavad Interneti (kokku 25142 last). Lisaks intervjueriti iga lapse üht vanemat. Eesmärk oli jõuda rahvusvaheliselt võrreldavate tulemusteni, mis hõlmaksid laste ja nende vanemate kogemusi *online*-tehnoloogiatega (*EU Kids Online II* 2011).

EU Kids Online on projekt, mida koordineerib LSE (The London School of Economics and Political Science) koos 25 riigi uurimisrühmade, sidusrühmade esindajate ning rahvusvahelise nõuandva koguga. Uurimisvõrgustik viib läbi esimest süstemaatilist olukorra kaardistust Euroopas, puudutades laste ja noorte kogemusi, kokkupuuteid Internetiga ning teiste *online*-tehnoloogiatega. Seda suuremahulist projekti rahastab Euroopa Komisjoni Turvalisema Interneti Programm (*EU Kids Online II* 2011).

Projektil *EU Kids Online* on olnud kaks etappi: esimeses osas (2006–2009) koguti, võrreldi ja hinnati juba olemasolevaid andmeid, mis pärinevad 21 Euroopa riigis läbi viidud laste ja noorte internetiriskide ja -võimaluste alastest uurimustest. *EU Kids Online*'i teises osas ehk jätkuprojektis (2009–2011) viidi läbi esindusliku valimiga originaaluurimus (*EU Kids Online II* 2011).

EU Kids Online II ehk *Euroopa lapsed internetis II* osa küsitlus viidi läbi silmast intervjuuna silma küsitletava kodus. Küsimustikud edastati, kasutades tarkvara *Computer Assisted Interviewing* või paberil, sõltuvalt igas riigis väljakujunenud tavadest. Lisaks silmast silma küsitlusele, said vastajad tundlikele küsimustele vastamisel kasutada iseseisvalt täidetavat ankeeti, et säiliks laste privaatsus (EU Kids Online II 2011).

Küsitlejad instrueerisid lapsi hoolikalt, kuidas küsimustikku täita. Samuti oli küsimustik varustatud selgete kirjalike juhtnööridega, kuidas mida teha.

Lastele ja nende vanematele olid koostatud eraldi küsimustikud. Laste küsimustik koosnes Interneti kasutamise, sotsiaalvõrgustike ehk suhtlusportaalide, oskuste, riskide ja järelevalvega seotud küsimuste blokkidest. Internetti kasutatavalt lastelt küsiti esmalt, kas nad on kokku puutunud *online*-riskidega, ning seejärel, kas nad on olnud sellest häiritud. Vanemate küsimustik koosnes üldplaanis samadest elementidest.

Järgnevalt toon esile töös kasutatud lahtise küsimuse sõnastused.

Lapsevanemate lahtise küsimuse sõnastus:

***Kas te võite lähemalt seletada, mis pani teie last end häiritult tundma või mures olema?
Pange sõna-sõnalt kirja.***

Laste lahtise küsimuse sõnastus:

Millised asjad internetis võivad Sinu vanuseid häirida?

2.2 Kvantitatiivne sisuanalüüs ehk kontentanalüüs

Töös kasutasin kvantitatiivset kontentanalüüsi, mille rakendamise ja edasiarendamisega tegeles B. Berelson, kes pani kirja selle meetodika ja sihid (Titscher et al 2000). Algasaja uurimustes asetati pearõhk meetodi teaduslikkusele, empiiriliste indikaatorite väljaarendamisele, üldistuste tegemisele objekti kirjeldamiseks ja teorialoomeks ning tulemuste kvantitatiivsusele. Hilisemates uurimustes kaldus rõhuasetus materjali

kvantitatiivselt kirjeldamiselt hüpoteeside kontrollile ja kaugemaleulatuvatele teoreetilistele arendustele (Neuendorf 2002). Seega on kvantitatiivse tekstianalüüsi puhul tegemist uurimismeetodiga, mis kujutab endast tekstide formaliseeritud sisuanalüüsi (Titscher et al 2000).

Põhimõistete seletused

Kvantitatiivse kontentanalüüsi meetodi puhul on tarvis selgitada kolme põhimõistet: kvantitatiivsus, objektiivsus ja süstemaatilisus.

Kvantitatiivsus – võimaldab mõõta teksti sisu arvuliste näitajatega. Teksti sisu ja selle tähendus võivad varieeruda sõltuvalt lugejast ning ühtlasi tuleb arvestada, et ka teksti autor kirjutab erinevat sõnumit erinevates situatsioonides. Seepärast on kontentanalüüsi puhul oluline uurida ka konteksti, milles tekst produtseeriti (Titscher et al 2000).

Objektiivsus – kontentanalüüs viiakse läbi väga selgelt formuleeritud reeglite järgi (Titscher et al 2000).

Süstemaatilisus – analüüsitav sisu on valitud selgelt sõnastatud ja järjekindlalt rakendatud kriteeriumite alusel. Süstemaatilisuse nõue peab tagama selle, et uurija ei valiks tekstimassiivist välja üksnes neid tekste, mis tema hüpoteese kinnitavad (Titscher et al 2000).

Metoodika tugevad ja nõrgad küljed

Kvantitatiivse kontentanalüüsi meetodi üheks plussiks võib pidada asjaolu, et selle abil on võimalik uurida suurt tekstimassiivi, mis on antud bakalaureusetöö valimi juures tähtis. Samuti on kvantitatiivne kontentanalüüs üks alternatiivne võimalus uurida ja võrrelda kvalitatiivsete uurimuste tulemusi (Neuendorf 2002).

Nõrgaks küljeks on erandite ja haruldaste nähtuste tähelepanuta jäämine, kuna see ei võimalda analüüsida varjatud tähendusi, ridade vahele peidetut, ega niisuguseid tekste, millest erinevad inimesed tõenäoliselt väga erinevalt aru saavad (Titscher et al 2000).

2.3 Valim

Valimiks oli 1000 Eesti, Soome, Suurbritannia ja Saksamaa 9–16aastast last (kokku 4000 last) ja nende vanemat, kes osalesid EU Kids Online küsitluses. Iga riigi puhul oli valim stratifitseeritud piirkondade ja linnastumise taseme kaupa. Valim koostati, kasutades ametlikke haldusüksuste registreid. Aadressid valiti juhuvaliku alusel. Uuringus osalemiseks nõustunud majapidamistest valiti üks sobiv laps (9–16aastane, kes kasutab Interneti). Kui majapidamises oli mitu uuringusse sobivat last, siis tehti valik hiljuti sünnipäeva pidanud lapse kasuks. Samuti intervjueriti valitud lapse üht vanemat/hooldajat. Kui lapsel oli rohkem kui üks vanem/hooldaja, siis valiti see, kes oli rohkem kursis lapse internetikasutusega (Livingstone et al 2011: 161).

Töös kasutasin ankeetküsitluse lahtise küsimuse vastuseid. Bakalaureusetöös kasutatud materjalid olid toorkujul, s.t. originaalkeeles, ilma eelneva andmete ühtlustamise ning analüüsita. Kuna kodeeritav tekst oli originaalkujul ja tõlkimata, siis lähtusin riikide valikul oma keeleoskusest.

2.4 Analüüsiühik

Kuna eesmärgiks oli loendamine, siis on analüüsiühikuks üks vastus.

Kontentanalüüsi analüüsiühikuteks olid:

1. *EU Kids Online*'i küsitluse lahtise küsimuse Eesti, Soome, Saksamaa ja Suurbritannia 9–16aastaste laste vastused.
2. *EU Kids Online*'i küsitluse lahtise küsimuse Eesti, Soome, Saksamaa ja Suurbritannia 9–16aastaste laste vanemate vastused.

2.5 Kategooriate süsteem

Analüüsi jaoks koostasın kodeerimisjuhendi, mis on vajalik nii suure hulga 1–2 lauseliste lahtiste ankeetküsitluse vastuste kodeerimiseks.

Kodeerimisjuhendi kategooriate loomisel lähtusin nii teoreetilisest kirjandusest *online*-riskide liigitamise kohta kui ka reaalse andmete esmase vaatluse ja proovikodeerimise tulemustest. Proovikodeerimise käigus täiendasin ja parandasin kodeerimisjuhendit.

Kodeerimisjuhendi koostamisel arvestasin *EU Kids Online*'i (2009) riskide ja võimaluste klassifikatsiooni ning teiste maade kogemust sarnaste teemade käsitlemisel. Lahtise küsimuse vastuseid kodeerisin 4 kategooria abil.

- Esimene kategooria „Vastanute üldtunnused“ (A1–A4) annab ülevaate sellest, kas vastaja on laps või tema vanem, mis soost ja kui vana on vastaja.
- Teine kategooria „Vastuste üldtunnused“ (B1–B3) annab üldpildi vastaja positsioonist, kas tegu on vastuvõtja, osaleja või algatajaga. Samuti saadakse teada, kui mitu riski suudavad vastajad spontaanselt nimetada.
- Kolmas kategooria „*Online*-riskide olemus“ (C1–C2) annab ülevaate välja pakutud *online*-riski tüübist.
- Neljas kategooria „Riskid ja nende kategooriad“ (D1–D7) täpsustab nimetatud riske, kas tegemist on kommerts-, tehnilise, füüsiliselt või verbaalselt agressiivse, väärtuselise, seksuaalse alatooniga või riskantse kokkupuute/kohtumise riskiga.

2.6 Uurimisküsimused

Lapsed on tihtipeale need, kes uusi meediatehnoloogiaid esimestena kasutama hakkavad. Töö raames analüüsisin 9–16aastaste laste ja nende vanemate arusaamasid *online*-riskidest *EU Kids Online*'i küsitluse lahtiste vastuste põhjal. Antud uurimus aitab selgitada hetkeolukorda, kas ja kuidas tajuvad 9–16aastased lapsed ning nende vanemad *online*-riske.

Uurimisküsimused

1. Kui suur osa lastest ja nende vanematest tajub *online*-riskide olemasolu, suutes neid intervjuus spontaanselt nimetada?
2. Milliseid riske nimetavad lapsed ja nende vanemad spontaanselt ise rohkem, s.t. sagedamini kui teisi riske?
 - Milles seisnevad peamised riikidevahelised (Eesti, Soome, Saksamaa ja Suurbritannia) erinevused *online*-riskide tajumise vahel?
3. Milline seos ilmneb laste soo ning *online*-riskide tajumise vahel?
4. Milline seos ilmneb laste vanuse ning *online*-riskide tajumise vahel?

3. TULEMUSED

Järgnevas peatükis annan ülevaate Eesti, Soome, Saksamaa ja Suurbritannia 9–16aastaste laste ja nende vanemate lahtiste küsimuste vastuste kvantitatiivse tekstianalüüsi tulemustest. Kvantitatiivse kontentanalüüsi tulemused on esitatud uurimisküsimuste lõikes.

Uurimisküsimus nr 1: Kui suur osa lastest ja nende vanematest tajub *online*-riskide olemasolu, suutes neid spontaanselt nimetada?

Uurimusest kerkis esile kaks tendentsi. Esiteks, lahtisele küsimusele vastasid lapsed sagedamini kui nende vanemad. Samuti selgus, et uuritavatest riikidest (Eesti, Soome, Saksamaa ja Suurbritannia) vastasid lahtistele küsimustele kõige altimalt Soome lapsevanemad (17%) ning Eesti 9–16aastased lapsed (54%) (vt Joonis 1).

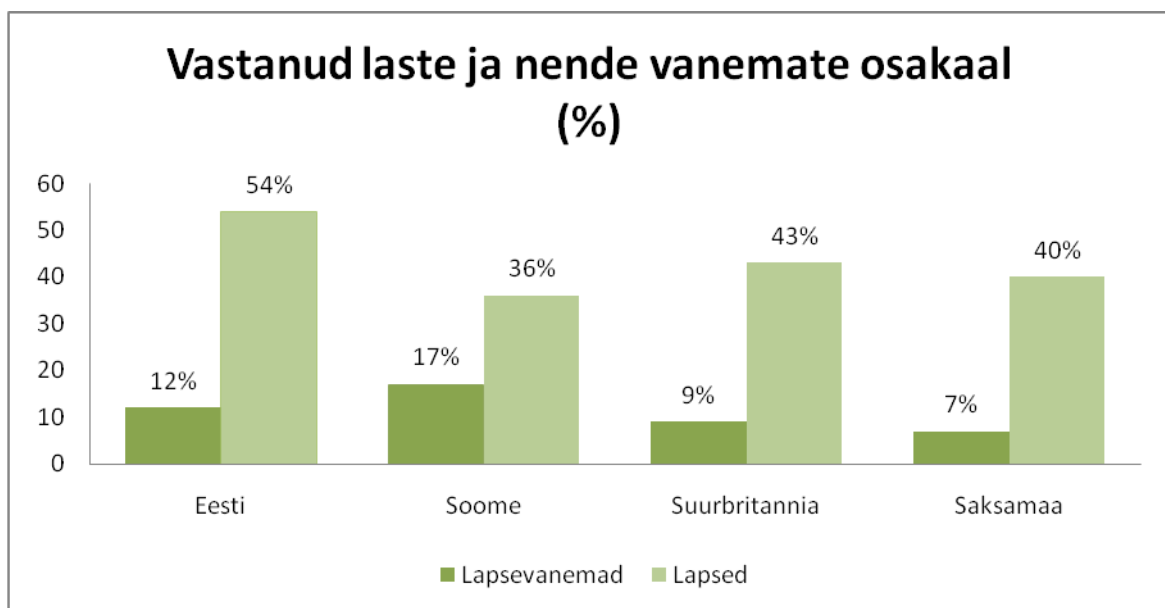
Lahtisele küsimusele vastasid lapsed, kelle meelest on Internetis asju, mis võiksid häirida nende vanuseid inimesi. Uuringus selgus, et võrreldes Soome, Suurbritannia ja Saksamaaga tajuvad Eesti 9–16aastased lapsed rohkem *online*-riskide olemasolu. Kui Eesti 9–16aastastest lastest vastasid pooled ehk 54%, siis Soome lastest vastas vaid üks kolmandik ehk 36%. Suurbritannia ja Saksamaa 9–16aastaste laste *online*-riskide tajumise osakaal jäi 40% lähedale (vt. Joonis 1).

Sooliselt jagunes lahtisele küsimusele vastanud laste osakaal riigiti enam–vähem võrdselt. Siiski on märgata Eesti, Saksamaa ja Soome poiste 5–6protsendilist allajäävust tüdrukutele. Erandiks on Suurbritannia, kus on lahtisele küsimusele vastanud 9–16aastaste poiste osakaal 2% tüdrukutest kõrgem (vt. Tabel 2).

Tabel 2. Eesti, Soome, Saksamaa ja Suurbritannia lahtisele küsimusele vastanud laste sooline osakaal

Riik	Vastanud 9–16aastaste tüdrukute osakaal kõigist tüdrukutest (%)	Vastanud 9–16aastaste poiste osakaal kõigist poistest (%)	Osakaalu erinevus (%)
Eesti	57%	51%	6%
Soome	38%	33%	5%
Saksamaa	42%	37%	5%
Suurbritannia	41%	43%	2%

Lahtisele küsimusele vastasid lapsevanemad, kelle arvates on nende laps viimase aasta jooksul näinud või kogenud Internetis midagi sellist, mis on teda mingil viisil häirinud. Kõige kõrgem vastanute osakaal oli Soome lastevanemate seas, kellest vastas 17% lastevanematest. Soomele järgnes Eesti, kus küsitletud 1000 lapsevanemast andis lahtisele küsimusele vastuse 12%. Kõige kesisemalt vastasid lahtisele küsimusele Suurbritannia (9%) ja Saksamaa (6%) lastevanemad (vt. Joonis 1).

Joonis 1. Lahtisele küsimusele vastanud laste ja nende vanemate osakaal (%)

Kui võrrelda lahtisele küsimusele vastanud lapsevanemate soolist osakaalu, siis selgus, et lahtisele küsimusele vastas 18% küsitluses osalenud Soome emadest. Soomele järgnesid Eesti 12%, Suurbritannia 10% ja Saksamaa emad vaid 5%ga (vt. Tabel 3).

Lahtisele küsimusele vastanud isade osakaal oli samuti suurim Soomes (12%), millele järgnesid Saksamaa (10%), Eesti (9%) ja Suurbritannia (7%) isad.

Tabel 3. Eesti, Soome, Saksamaa ja Suurbritannia lahtisele küsimusele vastanud lastevanemate sooline osakaal

Riik	Vastanud emade osakaal kõigist emadest (%)	Vastanud isade kõigist isadest (%)
Eesti	12%	9%
Soome	18%	12%
Saksamaa	5%	10%
Suurbritannia	10%	7%

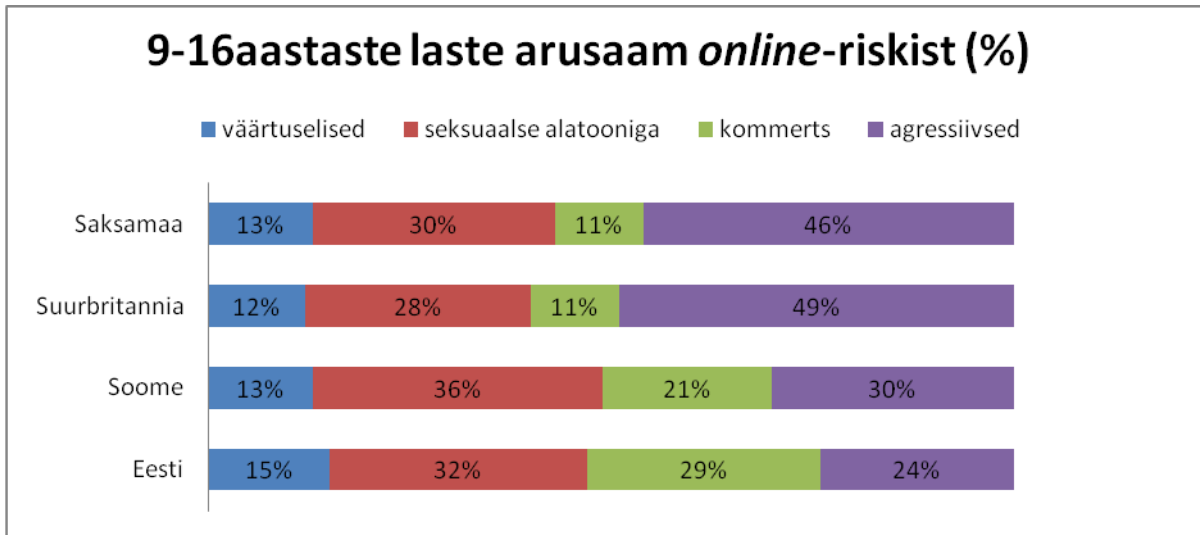
Uurimisküsimus nr 2: Milliseid riske nimetavad lapsed ja nende vanemad spontaanselt ise rohkem, s.t. sagedamini kui teisi riske?

Võttes vaatluse alla *online*-riskide üldise jagunemise – agressiivsed, kommerts, seksuaalse alatooniga ja väärtuselised riskid, selgus lahtiste küsimuste analüüsi tulemusel, et Soome ja Eesti 9–16aastased lapsed tajuvad *online*-riske lahtisele küsimusele vastanud vanematest erinevalt, seevastu Saksamaa ja Suurbritannia lapsed ja nende vanemad enamasti sarnaselt.

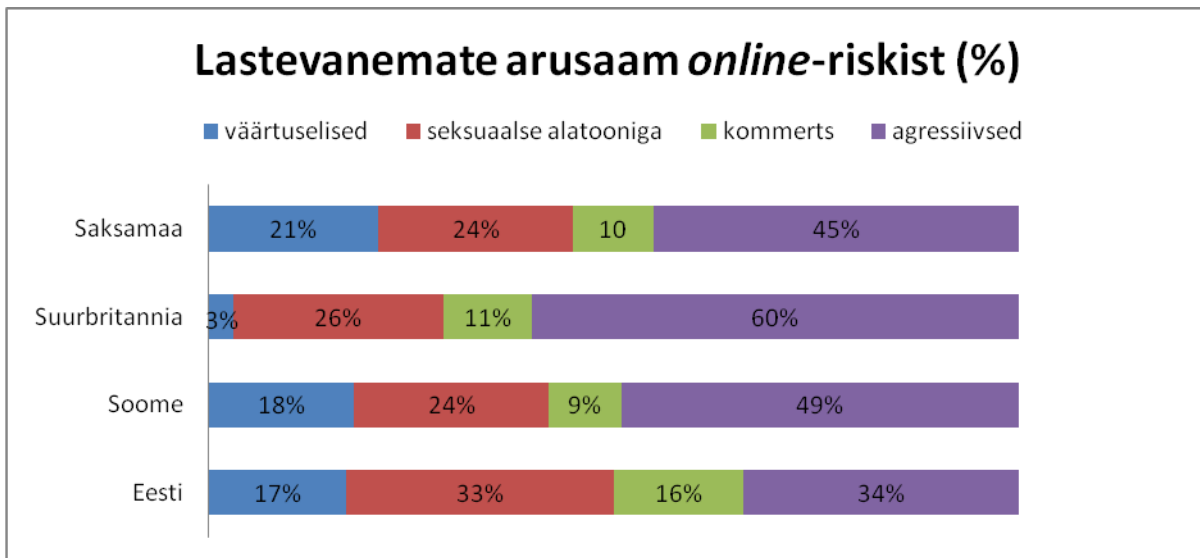
Saksamaa ja Suurbritannia 9–16aastaste laste *online*-riskide tajumise vahel saab tõmmata paralleele. Nimelt oli enamuse Suurbritannia (49%) ja Saksamaa (46%) laste arusaam *online*-riskidest agressiivse tüübiga, millele järgnesid seksuaalsed ning väärtuselised riskid. Kõige harvemini pakkusid Saksamaa ja Suurbritannia 9–16aastased lapsed välja kommertsriske, mida nimetas mõlema riigi lastest vaid 11% (vt. Joonis 2).

Eesti (32%) ning Soome (36%) 9–16aastaste laste *online*-riskide nimetamisel domineerisid seksuaalse alatooniga riskid. Kui Soome laste vastustes oli nimetamise poolest populaarsuselt

teisele kohale platseerunud agressiivsed riskid (30%), siis Eesti lastel olid selleks kommertsriskid (29%). Eesti laste seas kommertsriskide sagedasus oli üllatav tulemus, võrreldes teiste vaatluse all olevate riikidega. Populaarsuselt kolmandaks riskiks nimetasid Eesti lapsed agressiivse alatooniga ja Soome lapsed kommertsriske (vt. Joonis 2).

Joonis 2. Eesti, Soome, Saksamaa, Suurbritannia 9–16aastaste laste arusaam online-riskist (%)

Joonis 3. Eesti, Soome, Saksamaa, Suurbritannia lastevanemate arusaam online-riskist (%)

Kui Suurbritannia ja Saksamaa laste spontaansetes vastustes esines kõige vähem kommertsriske, siis Soome ja Eesti vastustes olid vähemesinenumad väärtuselised riskid.

Kui 9–16aastaste laste domineeriva *online*-riski tajumise vahel võis leida riikidevahelisi erinevusi, siis lastevanemate vastustes on kõikides maades peamiseks agressiivse alatooniga riskid. Kõige suurema osakaalu moodustavad agressiivsed *online*-riskid Suurbritannia lapsevanemate seas (60%) ja Soomes (49%). Suuri erinevusi pole ka sageduselt teisena nimetatud seksuaalse alatooniga riskide puhul, mis moodustas Eesti lapsevanemate seas 33%, jäädes Saksamaal, Suurbritannias ja Soomes 25% lähistele (vt. Joonis 3).

Kommertsriskid

Lapsevanemate enim nimetatud kommertsriskid olid riigiti erinevad. Näiteks oli Suurbritannia enim nimetatud kommertsrisk hüplikaknad ehk *pop-up*id, Saksamaal spämm, Soomes raha väljapetmine ning Eesti lastevanemate seas olid võrdselt levinumad vastused reklaam ja raha väljapetmine. Analüüsist selgus, et Saksamaa lapsevanemad ei tähtsusta kommertsriske, kuna spämmi nimetas vaid üks vanem ning rohkem kommertsriske ei pakutud (vt Tabel 4).

Minnes süvitsi 9–16aastaste laste ja nende välja pakutud kommertsriskidesse, selgus, et Eesti ja Suurbritannia laste vastused ei erine nende vanemate omadest. Erinevad vastused esinesid Soomes, kus laste vastustes domineeris personaalse info kuritarvitamine ning vanematel oli selleks raha väljapetmine. Saksamaal pakkusid lapsed enim välja raha väljapetmist (vt Tabel 4).

Agressiivsed riskid

Saksamaa, Soome ja Eesti lastevanemate seas on enim pakutud agressiivseks *online*-riskiks vägivaldne infosisu. Suurbritannia lapsevanemate seas oli aga populaarne spontaanne vastus teiste solvamine/diskrimineerimine internetikeskkonnas. Saksamaa puhul oli lastevanemate vastustes kolmandal kohal loomade piinamine. Samuti oli märkimisväärne Eesti lapsevanemate pakutud kolmas koht, milleks oli identiteedivargus internetikeskkonnas (vt Tabel 4).

Laste enimpakutud agressiivsed riskid ei erinenud nende lastevanemate poolt pakutud riskidest. Seega domineeris Saksamaa, Soome ja Eesti 9–16aastaste laste enimpakutud

agressiivsete riskide seas Internetis leviv vägivaldne infosisu ning Suurbritannias oli selleks teiste solvamine või diskrimineerimine. Märkimisväärne oli Eesti populaarsuselt kolmas vastus, kus agressiivse riskina oli nimetatud loomade tapmine, mis lastevanemate vastustest puudus, kuid oli esindatud Soome lastevanemate vastustes (vt Tabel 4).

Väärtuselised riskid

Töös selgus, et Saksamaa lapsevanemad pidasid tähtsaimaks väärtuseliseks riskiks, mis võib lapsi internetikeskkonnas tabada, ebasoovitavate väärtuste sisendamist. Seevastu Soome, Eesti ja Suurbritannia lapsevanemad pakkusid kõige sagedamini väärtuselise *online*-riskina negatiivseid emotsioone tekitavat sisu (vt Tabel 4).

Soome ja Eesti 9–16aastaste laste seas pälvis samuti enim tähelepanu negatiivseid emotsioone tekitav sisu. Suurbritannia lapsed nimetasid enam probleemiks Internetis levivat kallutatud või väärinfot. Saksamaa laste vastustest võis enim välja lugeda *online*-keskkonnas levivat ebasoovitavate väärtuste sisendamist (vt Tabel 4).

Seksuaalse alatooniga riskid

Uuringust selgus, et nii Soome, Suurbritannia kui ka Saksamaa lapsevanemad nimetasid enim Internetis levivat seksuaalse alatooniga infosisu. Eesti lastevanemate seas oli enim spontaanselt nimetatud Internetis leviv pornograafiline infosisu (vt Tabel 4).

Märkimisväärne tähelepanek, et nii Eestis kui ka Soomes oli populaarsuselt kolmandal kohal seksuaalse alatooniga risk, kus võõrad või välismaalased otsivad internetikeskkonnas kontakti (vt Tabel 4).

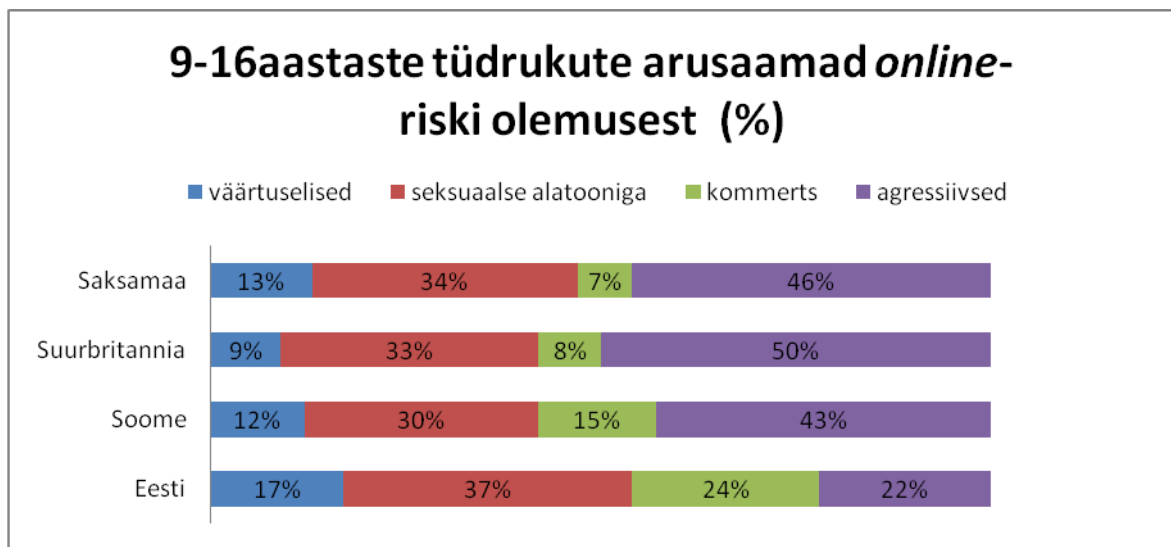
Eesti ja Saksamaa 9–16aastaste laste enim pakutud vastuste seast kerkis esile Internetis leviv pornograafiline infosisu. Suurbritannia ning Soome laste vastustest kumas enam läbi seksuaalse alatooniga infosisu. Suurbritannia ja Eesti laste teiseks, Soomes ning Saksamaal populaarsuselt kolmandal kohal olid võõrad või välismaalased, kes otsivad internetikeskkonna vahendusel lastega kontakti (vt Tabel 4).

Tabel 4. Eesti, Suurbritannia, Soome ja Saksamaa laste ja nende vanemate kolm enim nimetatud online-riski

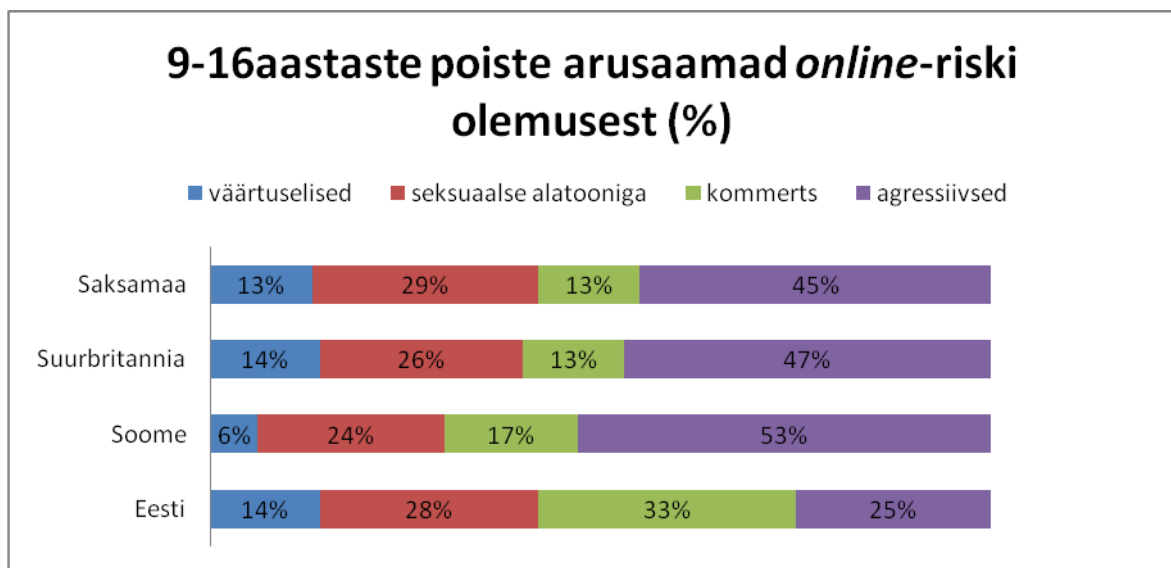
Riik	Kommerts	Agressiivsed	Väärtuselised	Seksuaalsed
Eesti lapsevanemad	1. reklaam = raha välja petmine 2. viirused = hüpinkaknad 3. personaalse info kuritarvitamine	1. vägivaldne infosisu 2. solvamine/diskrimineerimine 3. identiteedi vargus	1. negatiivseid emotsioone tekitav sisu 2. kallutatud/väärinfo 3. enesele liiga tegemine	1. pornograafilise alatooniga sisu 2. võõrad otsivad kontakti 3. seksuaalse alatooniga sisu
Eesti 9-16aastased lapsed	1. reklaam 2. spämm 3. viirused	1. vägivaldne infosisu 2. solvamine/diskrimineerimine 3. loomade tapmine	1. negatiivseid emotsioone tekitav sisu 2. ebasobivate väärtuste sisendamine 3. kallutatud/väärinfo	1. pornograafilise alatooniga sisu 2. võõrad otsivad kontakti 3. pedofiilid/ahistajad
Suurbritannia lapsevanemad	1. hüpinkaknad 2. häkkimine 3. viirused	1. solvamine/diskrimineerimine 2. teiste verbaalne ahistamine 3. häirivad/agressiivsed elemendid	1. negatiivseid emotsioone tekitav sisu 2. ebasoovitavate väärtuste sisendamine 3. ebasoovitavate väärtuste osas nõu andmine	1. seksuaalse alatooniga infosisu 2. võõrastega Internetis suhtlemine 3. pedofiilid/ahistajad
Suurbritannia 9-16aastased lapsed	1. hüpinkaknad 2. reklaam 3. viirused	1. solvamine/diskrimineerimine 2. vägivaldne infosisu 3. teiste verbaalne ahistamine	1. kallutatud/väärinfo 2. ebasoovitavate väärtuste sisendamine 3. negatiivseid emotsioone tekitav sisu	1. seksuaalse alatooniga infosisu 2. võõrad otsivad kontakti 3. pornograafilise alatooniga infosisu
Soome lapsevanemad	1. raha välja petmine 2. reklaam 3. spämm	1. vägivaldne infosisu 2. häirivad/agressiivsed elemendid 3. solvamine/diskrimineerimine	1. negatiivseid emotsioone tekitav sisu 2. ebasoovitavate väärtuste sisendamine 3. kallutatud/väärinfo	1. seksuaalse alatooniga infosisu 2. pornograafilise alatooniga sisu 3. võõrad otsivad kontakti
Soome 9-16aastased lapsed	1. personaalse info kuritarvitamine 2. reklaam = viirused 3. spämm	1. vägivaldne infosisu 2. solvamine/diskrimineerimine = häirivad/agressiivsed elemendid 3. inimeste kiusamise/ahistamine	1. negatiivseid emotsioone tekitav sisu 2. kallutatud/väärinfo 3. ebasoovitavate väärtuste sisendamine	1. seksuaalse alatooniga infosisu 2. pornograafilise alatooniga sisu 3. võõrad otsivad kontakti
Saksamaa lapsevanemad	1. spämm	1. vägivaldne infosisu 2. solvamine/diskrimineerimine 3. loomade piinamine	1. ebasoovitavate väärtuste sisendamine 2. negatiivseid emotsioone tekitav sisu 3. enesele liiga tegemine	1. seksuaalse alatooniga infosisu 2. pornograafilise alatooniga sisu 3. peibutise ohvriks langemine
Saksamaa 9-16aastased lapsed	1. raha välja petmine 2. reklaam 3. spämm	1. vägivaldne infosisu 2. solvamine/ diskrimineerimine 3. häirivad/agressiivsed elemendid	1. ebasoovitavate väärtuste sisendamine 2. enesele liiga tegemine 3. negatiivseid emotsioone tekitav sisu	1. pornograafilise alatooniga sisu 2. seksuaalse alatooniga infosisu 3. võõrad otsivad kontakti

Uurimisküsimus nr 3: Milline seos ilmneb laste soo ning *online*-riskide tajumise vahel?

Analüüsi käigus selgus, et kommertsriskide tajumine on kõikide vaadeldavate maade poiste puhul levinum kui tüdrukutel. Samas moodustavad seksuaalse alatooniga riskid kõikides vaadeldavates maades tüdrukute puhul seksuaalse alatooniga riskid suurema osakaalu kui poiste seas.

Joonis 4. Saksamaa, Suurbritannia, Soome ja Eesti 9–16aastaste tüdrukute arusaamad *online*-riski olemusest (%)

Joonis 5. Saksamaa, Suurbritannia, Soome ja Eesti 9–16aastaste poiste arusaamad *online*-riski olemusest (%)

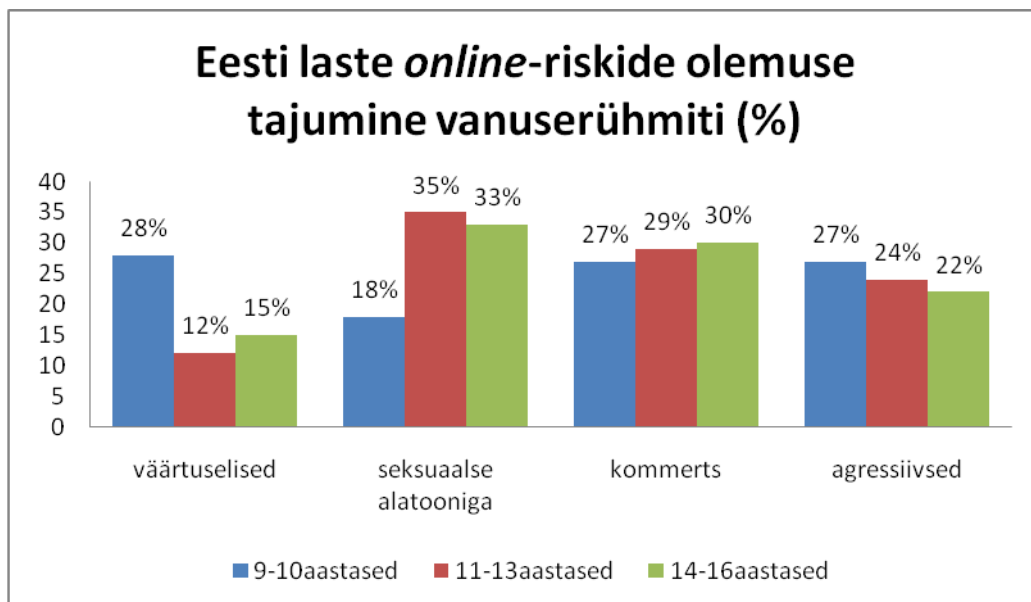
Selgus, et Eesti 9–16aastaste tüdrukute vastustes esines enim seksuaalse alatooniga riske (37%). Seevastu 9–16aastaste poiste vastustest saadud tulemused näitasid, et võrreldes tüdrukutega esines neil rohkem kommertsriske (33%).

Kui Eesti 9–16aastaste laste *online*-riskide tajumise erines sooti, siis Soome, Suurbritannia ning Saksamaa puhul seda täheldada ei saanud. Eelmainitud maade puhul oli nii poiste kui ka tüdrukute üks domineerivamaid vastuseid agressiivsed riskid.

Soome puhul on agressiivsete *online*-riskide osakaal poiste ja tüdrukute vahel 10%lise erinevusega, mis on teiste riikidega võrreldes palju suurem. Seega võib väita, et Soome 9–16aastaste poiste arusaam *online*-riskist oli suurema tõenäosusega agressiivne.

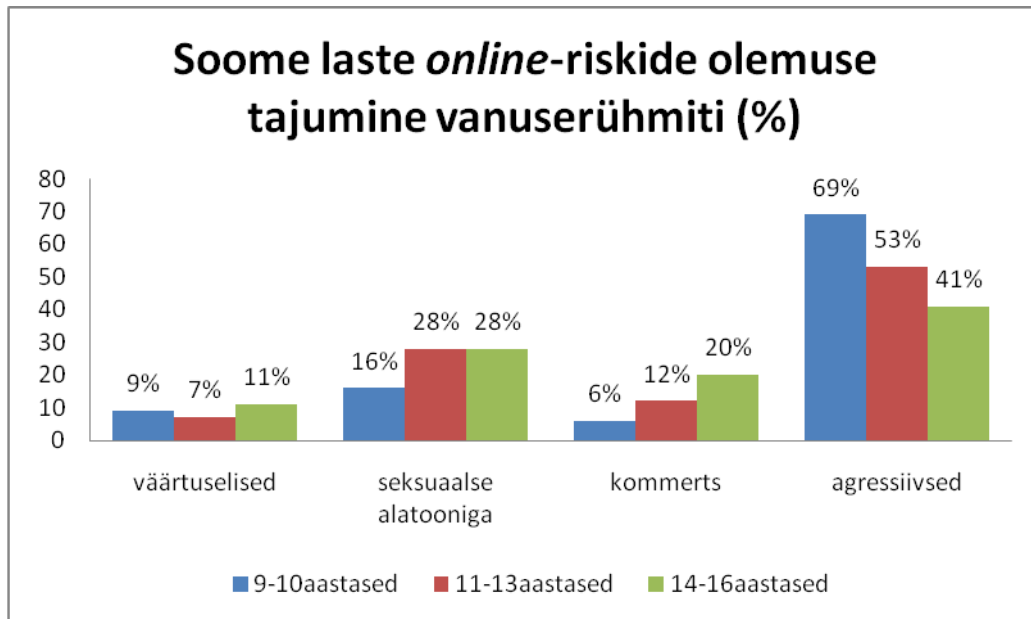
Uurimisküsimus nr 4: Milline seos ilmneb laste vanuse ning *online*-riskide tajumise vahel?

Antud uurimisküsimuse vastamiseks on antud töös lapsed jaotatud kolme vanuserühma: noorem ehk 9–10aastased, keskmine ehk 11–13aastased ja vanem vanuserühm ehk 14–16aastased lapsed.

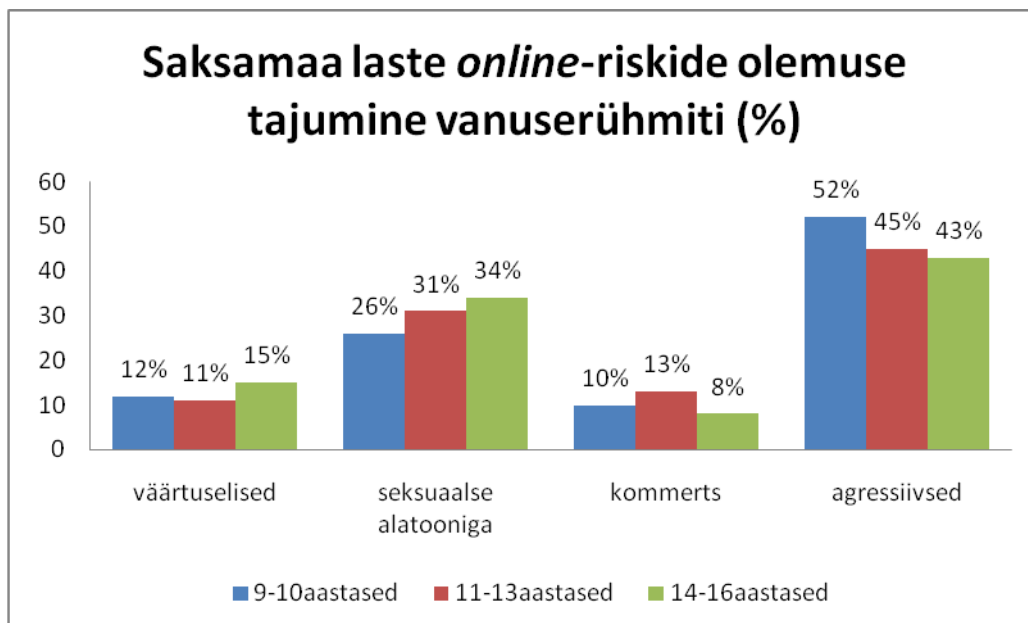
Joonis 6. Eesti laste *online*-riskide olemuse tajumine vanuserühmiti (%)

Võrreldes noorema vanuserühmaga nimetab keskmine ehk 11–13aastaste laste rühm kõige sagedamini just seksuaalse alatooniga riske (35%), mis on isegi kõrgem kui vanema vanuserühma tulemus (33%). Keskmine vanuserühm nimetab kõige vähem väärtuselisi riske. Vanem vanuserühm ehk 14–16aastased lapsed sarnanevad riskide nimetamise tüübi sageduse poolest keskmise vanusegrupiga (vt. Joonis 6).

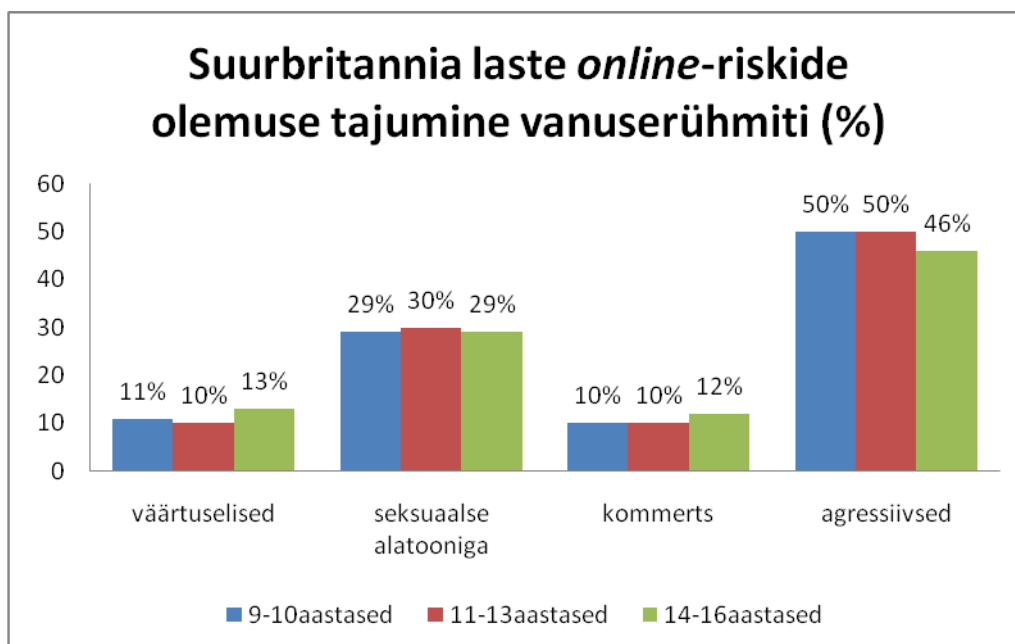
Joonis 7. Soome laste *online*-riskide olemuse tajumine vanuserühmiti (%)

Soome puhul on selgelt märgata, et vanuse suurenedes agressiivsete *online*-riskide osakaal langeb. Samuti on märgata, et kommerts–riskide hulk tõuseb vanuse kasvades 6%lt 20%ni (vt. Joonis 7).

Joonis 8. Saksamaa laste *online*-riskide olemuse tajumine vanuserühmiti (%)

Samuti nagu Eesti ja Soome puhul võis märgata, langeb ka Saksamaa laste agressiivsete *online*-riskide tajumine laste vanuse kasvades, langedes ligikaudu 10%. Seevastu seksuaalse alatooniga riskide mainimine kasvab koos vanusega 26%lt 34%ni. Kui Soome puhul oli vanuse suurenedes märgata kommerts-riskide osakaalu tõusu, siis Saksamaa puhul on märgata seksuaalse alatooniga riskide tõusu (vt. Joonis 8).

Joonis 9. Suurbritannia laste *online*-riskide olemuse tajumine vanuserühmiti (%)

Kui Eesti, Soome ja Saksamaa puhul on märgata vanuserühmade vahelisi drastilisi kõikumisi, siis Suurbritannia puhul seda märgata pole. Märgata on 1–4%lisi kõikumisi, ent nende põhjal selgeid tendentse välja tuua pole võimalik (vt. Joonis 9).

4. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON

Käesolevas peatükis toon välja järeldused ning kõik töös leitud olulised tulemused, mis esitatakse uurimusküsimuste kaupa. Diskuteerin leitud tulemuste üle, püüdes neid tõlgendada, üldistada, põhjendada lähtuvalt töös kasutatud teoreetilistest lähtekohtadest. Meetodi kriitika osas analüüsin meetodi sobivust ning arutlen töö käigus tekkinud kitsaskohti. Peatüki lõpus annan praktilisi soovitusi edasisteks uuringuteks.

Uurimisküsimus nr 1: Kui suur osa lastest ja nende vanematest tajub *online*-riskide olemasolu, suutes neid intervjuus spontaanselt nimetada?

Uuringus selgus, et lahtisele küsimusele vastasid lapsed sagedamini kui nende vanemad. Seega võib väita, et Eesti, Saksamaa, Suurbritannia ja Soome lapsed tajuvad *online*-riskide olemasolu rohkem kui nende vanemad (vt. Joonis 1). Uuringus selgunud lastevanemate *online*-riskide madal nimetamine pole ebatavaline, kuna seda tendentsi kinnitavad ka Livingstone et al (2011) uuringu tulemused, et paljud Euroopa lapsevanemad peavad üsna või väga ebatõenäoliseks, et nende laps puutub lähiajal Internetis kokku millegi häirivaga. Seevastu näitab uurimus, pooltest 9–16aastasest lastest tunnistab, interneti-keskkonnas on asju mis neid ja ka nendevanuseid võiksid häirida.

Lahtisele küsimusele vastasid lapsed, kelle meelest on Internetis asju, mis võiksid nendevanuseid häirida. Vaadeldes lähemalt laste tulemusi, selgus, et lahtisele küsimusele vastasid Eesti 9–16aastased lapsed sagedamini, kui seda tegid Suurbritannia, Saksamaa ja Soome lapsed (vt. Joonis 1). Seega võib väita, et võrreldes Soome, Suurbritannia ja Saksamaaga tajuvad Eesti 9–16aastased lapsed rohkem *online*-riskide olemasolu. Seda, et Eesti 9–16aastaste laste *online*-riskide näitajad on kõrgemad kui Suurbritannia, Saksamaa ja Soome omadest kinnitasid *EU Kids Online II* uuringu tulemused. Nimelt 60% Eesti lastest nimetas, et *online*-keskkonnas olid miski nendevanuseid häirinud, ületades Suurbritannia ja Saksamaa ning Soome laste näitajaid (Livingstone et al 2011).

Sooliselt jagunesid lahtisele küsimusele vastanud laste protsent riigiti enam-vähem võrdselt. Siiski oli märgata Eesti, Saksamaa ja Soome poiste 5–6protsendilist allajäävust tüdrukutele. Seevastu Suurbritannias, oli lahtisele küsimusele vastanud 9–16aastaste poiste osakaal napilt tüdrukutest suurem (vt. Tabel 2). Seega võib eeldada, et nii poisid kui ka tüdrukud on tajunud Internetis levivaid *online*-riske enam-vähem võrdsel määral. Poiste ja tüdrukute arvamuste enam-vähem ühtset taset näitavad ka *EU Kids Online*'i uuringu tulemused, kus üle poole vastanud poistest ja tüdrukutest leidsid, et Internetis asju, mis võiksid häirida nende vanuseid inimesi (Livingstone et al 2011).

Kui võrrelda lahtisele küsimusele vastanud lapsevanemate soolist osakaalu, siis selgus, et lahtisele küsimusele vastasid sagedamini küsitluses osalenud emad kui isad. Samuti võib väita, et uuritud neljast riigist olid kõige aktiivsemad Soome emad ja isad. Seda seletab eelnevatest uuringutest selgunud asjaolu, et Põhja-Euroopa riigid ongi keskmiselt kõrgema internetikasutuse ja kõrgema riskitasemega kui teised Euroopa riigid (Livingstone; Haddon 2009). Seega on Soome lapsevanemad rohkem kursis oma laste interneti-käitumisega, kui seda on Eesti, Suurbritannia ja Saksamaa vanemad.

Uurimisküsimus nr 2: Milliseid riske nimetavad lapsed ja nende vanemad spontaanselt ise rohkem, s.t. sagedamini, kui teisi riske?

Saadud tulemuste põhjal võib väita, et Eesti ja Soome 9–16aastased lapsed nägid *online*-riskidena pigem seksuaalseid riske. Eesti lapsed olid enda spontaansetes vastustes enim nimetanud seksuaalseks riskiks Internetis levivat pornograafilist infosisu. Lisaks nimetasid Eesti lapsed sageli seksuaalseteks riskideks võõraid, kes otsivad nendega Interneti keskkonnas kontakti, ja seksuaalse infosisu. Soome laste enim nimetatud seksuaalse alatooniga riskiks oli seksuaalne infosisu. Samuti vastasid lapsed sageli pornograafilist infosisu ja võõraid, kes otsivad nendega internetikeskkonnast kontakti.

Eesti laste vastuste seas oli kommertsriskide sage pakkumine üllatav tulemus, kui võrrelda seda teiste vaatluse all olevate riikide laste vastustega. Kommertsriskidest oli Eesti laste puhul just sage reklaami pakkumine ning arvutiviiruste pakkumine. Seda olukorda võib seletada asjaoluga, et vanemad seletavad lastele tehnilisi riske rohkem kui teisi. Võib arvata, et

vanemad õpetada lastele, kuidas arvutis olevate vajalike programmidega ümber käia ja kuidas viirustest hoiduda, kuid muud õpetussõnad Internetis levivatest riskidest, jäävad sageli mainimata. Seda tendentsi näitas ka Romanenkovi bakalaureusetöö (2009), kus selgus, et lapsed pidasid sageli peamiseks riskiks Internetis varitsevaid viiruseid ning ise ennast alla laadivaid programme ehk *adware*'sid.

Tulemuste põhjal väita, et Eesti 9–16aastaste laste arvates oli *online*-risk tüüpiliselt pigem seksuaalne ning seotud Internetis leviva pornograafilise infosisuga ning Soome 9–16aastaste laste arvates oli *online*-risk tüüpiliselt pigem seksuaalne ning seotud Internetis leviva seksuaalse infosisuga.

Saksamaa ja Suurbritannia 9–16aastased lapsed tunnetavad *online*-riskidena pigem agressiivseid riske. Suurbritannia lapsed olid enda spontaansetes vastustes enim nimetanud agressiivseteks riskideks Internetis teiste inimeste solvamist ja diskrimineerimist. Samuti olid populaarsed vastused Internetis leviv vägivaldne infosisu ja verbaalne ahistamine. See-eest Saksamaa laste enim nimetatud agressiivseks riskiks oli Internetis leviv vägivaldne infosisu. Lisaks olid sageliesinevad ka internetikeskkonnas teiste inimeste solvamine ja diskrimineerimine ning üldised häirivad või agressiivsed elemendid.

Suurbritannia 9–16aastaste laste arvates oli *online*-risk tüüpiliselt pigem agressiivne ning seotud Internetis teiste inimeste solvamise ja diskrimineerimisega. Nagu Suurbritannia puhul, oli ka Saksamaa 9–16aastaste arvates *online*-risk tüüpiliselt pigem agressiivne, kuid seotud Internetis leviva vägivaldse infosisuga.

Uuritava nelja riigi lapsevanemate arvamus *online*-riskidest ühtib – nad kõik näevad seda tüüpiliselt pigem agressiivseks. Nii Eesti, Saksamaa kui Soome lapsevanemate vastustes domineeris Internetis leviv vägivaldne infosisu. Seevastu Suurbritannia lapsevanemate vastuste põhjal võib väita, et nende arusaam *online*-riskidest oli samuti tüüpiliselt agressiivne, kuid pigem seotud teiste solvamise ja diskrimineerimisega.

Uuringus selgus, et Internetis varitsevaid riske võidakse tajuda nii oma vanematega sarnaselt kui ka erinevalt, olenevalt riigist. Võttes vaatluse alla *online*-riskide üldise jaotuse neljaks riskitüübiks (vt. Tabel 1), selgus, et Soome ja Eesti 9–16aastased lapsed tajuvad *online*-riske

lahtisele küsimusele vastanud vanematest erinevalt. Seevastu Saksamaa ja Suurbritannia 9–16aastased lapsed tajuvad *online*-riske oma vanematega ühtmoodi agressiivsetena.

Vanemate tihedam agressiivsete riskide nimetamine võis tuleneda asjaolust, et agressiivsetest riskidest on lastel raske iseseisvalt üle saada. Seega on suurem tõenäosus, et lapsed jagavad oma muresid seoses agressiivsete riskidega oma vanematega. Solvamine ja diskrimineerimine on lapsevanemate vastustes esinevad agressiivsed riskid. Just need on vahel laste jaoks psühholoogiliselt rasked ning nad otsivad lahendusi, kuidas neid enam mitte kogeda (Livingstone et al 2011).

Laste vastustes domineerinud seksuaalseid riske võib seletada asjaoluga, et lapsed lihtsalt kogevadki selliseid riske rohkem, kuid hoiavad kogetu enda teada. Alateadlikult nad nimetavad esimesena meenuva või peaskeerleva *online*-riski. Lastele pole kombeks pärast seksuaalse riski kogemist sellest kellelegi rääkida. Seda näitavad ka Livingstone et al (2011) uuringutulemused, et pärast seksuaalsete riskidega kokkupuutumist ei räägi 53% lastest kogetust mitte kellelegi. Kuna küsitluse läbiviimisel tagati lapsele vastamise ajal privaatsus, siis ei seganud miski lapsel vastamast just seda tüüpi riske.

Uurimisküsimus nr 3: Milline seos ilmneb laste soo ning *online*-riskide tajumise vahel?

Nelja riigi laste lahtiste küsimuste vastuste analüüsi tulemusel võib väita, et kommertsriskide tajumine on kõikide vaadeldavate maade poiste puhul levinum kui tüdrukutel. Samas moodustavad seksuaalse alatooniga riskid kõikide vaadeldavate maade tüdrukute puhul suurema osakaalu kui poiste seas. Seega võib väita, et tüdrukud tajuvad rohkem seksuaalse alatooniga riske ja poisid rohkem kommertsriske.

Antud tulemusi võib seletada asjaoluga, et tüdrukud kasutavad sotsiaalmeediat rohkem kui poisid. Näiteks viibivad tüdrukud veidi rohkem suhtlusportaalides ja MSN-is, mis muudab nad kontakti otsivatele võõrastele, ahistajatele ja pedofiilidele kergeks saagiks. Kuid poisid seevastu rohkem nn surfavad ja mängivad Internetis (Livingstone et al 2011). Kuna Internetis on meelelahutuskülgedel tohutus koguses reklaami, siis on suurem tõenäosus, et poisse häirib

online-mängu kõrval vilkuv reklaam rohkem kui tüdrukuid. Poisid on ka need, kes on rohkem kokku puutunud arvutit ohustavate viirustega kui tüdrukud.

Tüdrukute sagedasemat seksuaalsete riskide nimetamist võib selgitada ka fakt, et olgugi, et tüdrukutel on väiksem tõenäosus seksuaalseid pilte näha, on nad nende nägemisest rohkem häiritud kui poisid (Livingstone et al 2011).

Soome, Suurbritannia ja Saksamaa nii poiste kui ka tüdrukute enim nimetatud riskid kuulusid pigem agressiivsete hulka. Ainsana erines Eesti, kus 9–16aastaste laste *online*-riskide tajumine erines sooti. Seega võib väita, et Eesti tüdrukud seostavad *online*-riske pigem seksuaalsete ja poisid rohkem kommertsriskidega. Eesti laste puhul on see huvitav tulemus, kuna võrreldes teiste Euroopa riikidega on Eestis rohkem *online*-kiusamisega kokkupuutunud lapsi kui kusagil mujal Euroopas (Livingstone et al 2011). Ent spontaanselt vastatud lahtise küsimuse puhul tulevat välja pigem laste koheselt tulevad mõtted ja tunded.

Uurimisküsimus nr 4: Milline seos ilmneb laste vanuse ning *online*-riskide tajumise vahel?

Töö tulemustest selgus, et vanuse kasvades *online*-riskide tajumine muutus. Seda tendentsi oli märgata kõikide uuritavate riikide puhul. Agressiivsete *online*-riskide nimetamine langes lapse vanuse suurenedes. Seda oli hästi märgata Soome laste puhul, kus noorema ja vanema vanuserühma agressiivsete riskide osakaalu vahe oli 28%. Seega võib väita, et vanuse suurenedes agressiivsete *online*-riskide tähtsus lapse silmis langes. Agressiivsete riskide vähenemise ning laste arvutioskuste suurenemisega võib paralleele tõmmata. Nagu teoorias sai mainitud, kasvavad laste arvutioskused nende vanuse kasvades. Vanemad lapsed suudavad kiiremini toime tulla *online*-riskidega. Nad oskavad paremini rakendada agressiivsete sõnumite ning kasutajate puhul blokeerivaid abivahendeid. Kuna noorematel lastel sageli puudub selline abivahendite kasutamise oskus, siis nad ongi agressiivsetest riskidest sagedasemini mõjutatud.

Samuti võib tehtud uuringu tulemuste taustal väita, et seksuaalse alatooniga riskide nimetamine suurenes või jäi samale tasemele lapse vanuse kasvades. Seda tendentsi põhjendab asjaolu, et noorema vanusegrupi lapsed puutuvad internetikeskkonnas harvemini

kokku seksuaalsete piltidega. Seda näitavad Livingstone et al uuringu (2011) tulemused, kus vanema vanuserühma osakaal, kes on Internetis näinud seksuaalseid pilte, on noorema vanuserühma tulemusest viis korda suurem.

Kui Suurbritannia, Saksamaa ja Soome puhul domineerisid kõikide vanusegruppide vastustes agressiivsed riskid, siis Eesti puhul seda täheldada ei saanud. Kui Eesti nooremate laste vanuserühmas domineerisid vastustes väärtuselised riskid, siis keskmise ja vanema vanuserühma puhul seksuaalse alatooniga riskid. Üldiselt on hämmastav Eesti laste poolt agressiivsete riskide vähene nimetamine, võttes arvesse, et Eesti lastest on kiusamist kogunud kaks korda enam lapsi, kui on seda Euroopa keskmine (Livingstone et al 2011). On võimalik, et Eesti lapsed näevad küberkiusamist vähemal määral probleemina kui nende Euroopa eakaaslased.

Meetodi kriitika

Valitud meetod oli sobilik bakalaureusetöö läbiviimiseks, kuna kõik uurimisküsimused said vastatud.

Kodeerimise käigus tuli sageli kodeerimistabelit muuta ja täiendada, kuna oli mitmeid olukordi, kus lahtise küsimuse vastuseks on küll midagi kirjutatud, aga see ei sobi ühegi kategooria alla. Mõningatel juhtudel küll tõdeti vastustes *online*-riskide olemasolu, kuid täpsemalt enam edasi ei vastatud. Samuti tuli nooremate laste vanuserühmas vahetevahel ette olukordi, kus vastuseks on kirjutatud „ei oska kirjeldada“ või „ei meenu.“ Antud probleemide lahenduseks valmis uus kategooria B3, mille pealkiri on „Vastus on umbmäärane.“

Tänu proovikodeerimisel tehtud muudatustele ja kodeerimisjuhendi riskide nimekirja täiendamistele oli seda võimalik kasutada kõikide uuritavate riikide puhul.

Laste *online*-riskide uuringutes ei kasutata sageli kvantitatiivset kontentanalüüsi. Seega on antud meetodiga huvitav paralleele tõmmata samalaadsete kvalitatiivsete *online*-riskide teemaliste uurimustega.

Praktilised soovitused

Käesolev uurimistöö andis vaid põgusa ülevaate nelja riigi laste ja nende vanemate *online*-riskide nägemusest. Lisaks Eesti, Soome, Saksamaa ja Suurbritannia tulemustele oleks informatiivne teada ka kõigi ülejäänud *EU Kids Online*'i projektis osalenud riikide laste ja nende vanemate arusaamu *online*-riskidest.

Leian, et lisaks üldisele laste internetikasutuse uuringutele on vaja keskenduda ka tehnilistele lahendustele, meediaõpetusele, ühiskonna teadlikkusele ning interneti-turvalisust suurendavate tegevuste riiklike kampaaniate loomisele.

Samuti tuleks keskenduda lapsevanemate internetikasutuse ja oskuste edendamisele. Isiklike kogemuste ja teadmisteta ei saakski lapsevanem teada ega karta, mida tema laps täpsemalt küberkeskkonnas teeb ning mis teda seal ohustada võiks. Kõike seda näitavad ka hiljutise *EU Kids Online*'i jätkuprojekti tulemused, kus selgus, et mida rohkem lapsevanemad kasutavad Internetti, seda oskuslikumad nad on ning seda rohkem nad juhivad oma laste internetikasutust (Livingstone et al 2011).

KOKKUVÕTE

Käesoleva bakalaureusetöö eemärk oli selgitada välja Eesti, Soome, Saksamaa ja Suurbritannia 9–16aastaste laste ja nende vanemate arusaamad kübermaailmas varitsevatest *online*-riskidest.

Bakalaureusetöö teoreetilises osas esitasin ülevaate antud valdkonna teoreetikute seisukohtadest ja varasematest empiirilistest uuringutest. Teoorias vaatlesin lähemalt Euroopa laste internetikasutusest ja kübermaailmas varitsevatest riskidest. Samuti kirjeldasin põgusalt lapsevanemate vahendamisstrateegiad, järelvalvet ning riikidevahelisi erinevusi.

Töös kasutasin *EU Kids Online II* lahtiste küsimuste vastuseid, mis olid toorkujul ja originaalkeelsed. Töös rakendasin kvantitatiivset kontentanalüüsi, mille tarbeks koostasid kodeerimisjuhendi. Valimi moodustasid 1000 Eesti, Suurbritannia, Saksamaa ja Soome 9–16aastast lastest ja üks nende vanematest.

Saadud tulemuste põhjal tõin välja bakalaureusetöö peamised järeldused:

Eesti, Soome, Saksamaa ja Suurbritannia 9–16aastased lapsed tajusid rohkem *online*-riske kui nende vanemad.

Eesti 9–16aastaste laste arvates oli *online*-risk tüüpiliselt pigem seksuaalne ning seotud Internetis leviva pornograafilise infosisuga. Soome 9–16aastaste laste arvates oli *online*-risk tüüpiliselt pigem seksuaalne ning seotud Internetis leviva seksuaalse infosisuga. Suurbritannia 9–16aastaste laste arvates oli *online*-risk tüüpiliselt pigem agressiivne ning seotud Internetis teiste inimeste solvamise ja diskrimineerimisega. Nagu Suurbritannia puhul, oli ka Saksamaa 9–16aastaste arvates *online*-risk tüüpiliselt pigem agressiivne, kuid seotud Internetis leviva vägivaldse infosisuga.

Laste ja nende vanemate arusaamad *online*-riskidest võisid, kuid ei pruukinud alati erineda. Eesti, Saksamaa ja Soome lapsevanemate arusaamades *online*-riskidest valdasid pigem agressiivsed ja Internetis leviva vägivaldse infosisuga seotud riskid. Suurbritannia

lapsevanemate nägemuses *online*-riskidest valdasid pigem agressiivsed ning teiste solvamise ja diskrimineerimisega seotud riskid.

Nelja riigi laste lahtiste küsimuste vastuste analüüsi tulemusel võib väita, et tüdrukud tajuvad rohkem seksuaalse alatooniga riske ja poisid rohkem kommertsriske. Kui vaadelda lapse vanust, siis võib tulemuste põhjal väita, et erinevate *online*-riskide tajumine muutub lapse vanuse kasvades.

SUMMARY

Estonian, British, German and Finnish 9-16 year-old children's and their parents' opinions on online risks (based on open-ended questions in EU Kids Online survey).

Keywords: Internet risks, online risks, children and Internet

The main objective of this bachelor thesis was to identify 9-16 year-old children's and their parents' perceptions about online risks in Estonia, Finland, Germany and Great Britain.

The theoretical and empirical part of this study gives an overview of children and the information society, children's Internet usage, presents the classification of online risks and how children can be affected by it, Internet use and parents' strategies in mediating their children's use of the Internet. Also there is a topic about comparing countries and their online risks factors.

For this paper, there were used EU Kids Online II open-ended responses, which were unanalyzed, and in its original language. In order to gather empirical data on above mentioned matter, there was used quantitative content analysis. The sample was 1000 Estonia's, Finland's, Germany's and Great Britain's 9–16 year-old children and one of their parents.

Thesis examined mainly:

Research question no 1. How large proportion of children and their parents, perceived online risks presence, being able to spontaneously mention in the interview?

The study showed, that children responded more often to open-ended questions than their parents. Thus, it could be argued, that Estonian, British, German and Finnish children perceive online risks presence more than their parents.

Research question no 2. What kind of risks did children and their parents mention spontaneously more, frequently than other risks?

Estonian 9-16 year-old children's opinions on online risks were typologically sexual and mostly about pornographic content. Finnish children's opinions on online risks were typologically sexual and mostly about sexual content which is on the Internet. British children's opinions on online risks were mostly typologically aggressive and mostly about insulting or discriminating messages. German children's opinions on online risks were typologically aggressive and mostly concerned about violent content that can be transmitted by Internet.

Estonian, British, German and Finnish parents' opinions on online risks were typologically aggressive.

Research question no 3. What are the relationships between children's perceptions of online risks and their gender?

It could be argued, that commercial risks were more common among boys than in girls answers. At the same time girls mentioned sexual risks more often than boys. Thus, it could be argued that girls perceive typologically more sexual and boys commercial risks.

Research question no 4. What are the relations between children's age and the perceptions of online risks?

The study showed that the perception of online risks changed with age. For example, it was observed, that the older the child was, the fewer he/she named aggressive online risks.

KASUTATUD KIRJANDUSE LOETELU

1. Anvelt, K. & Ibrus, K. (2008). Ahistaja löksu võib olla langenud kümneid noorukeid. *Eesti Päevaleht*, 14.11.2008. URL (kasutatud märts 2011) <http://www.epl.ee/artikkel/448374>.
2. EU Kids Online II. (2011). *Technical report*. London: London School of Economics and Political Science.
3. Eurobarometer (2006). *Safer Internet*. The Gallup Organisation upon the request of European Commission. URL (kasutatud märts 2011) http://ec.europa.eu/information_society/activities/sip/docs/eurobarometer/eurobarometer_2005_25_ms.pdf.
4. Hasebrink, U. & S. Livingstone & L. Haddon & K. Olafsson (2009). *Comparing children's online opportunities and risks across Europe: Crossnational comparisons for EU Kids Online I*. London: EU Kids Online.
5. Hasebrink, U., Livingstone, S. & Haddon, L. (2008). *Comparing Children's Online Opportunities and Risks Across Europe: Cross-National Comparisons for EU Kids Online*. London: EU Kids Online.
6. Hasebrink, U. (2007) *Encyclopedia of children, adolescents, and the media*. 1, [A – K] Thousand Oaks (Calif.) etc. : SAGE, 207-209.
7. Herring, S. (2008). Questioning the generational divide: technological exoticism and adult construction of online youth identity. *Identity*, 1-29.
8. Holloway, S. & G. Valentine. (2003) *Cyberkids : children in the information age*. London, 1-20; 86-90.
9. Kalmus, V. (2008). Riskialtid tiigrikutsud: Eesti lapsed kui (uue) meedia kasutajad. L. Ots (toim.). *Uued ajad – uued lapsed*. Tallinn: TLÜ kirjastus, 35-61.
10. Kalmus, V. & M. Keller. & P. Pruulmann-Vengerfeldt et al (2009). Elukvaliteet tarbimis- ja infoühiskonnas. V. Kalmus et al (toim.). *Eesti Inimarengu Aruanne*. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu, 102–124.

11. Kalmus, V. (2009). *Eesti lapsevanemad on laste internetikasutuse suhtes ülemäära muretud*. EU Kids Online eestikeelne kodulehekülg, URL (kasutatud märts 2011) <http://eukidsonline.ut.ee/?p=15>.
12. Karu, K. (2010). I klassi õpilaste teadlikkus onlineriskidest ning vanemate käitumispraktikad laste internetikasutuse kujunemisel Tartu koolide näitel. *Bakalaureusetöö*. Tartu Ülikool. Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut.
13. Klimmt, C. & Vorderer, P. (2007). *Encyclopedia of children, adolescents, and the media*. 1, [A – K] Thousand Oaks (Calif.) etc. : SAGE, 417-419.
14. Levyatan, Y. (2009). *Harold D. Lasswell's analysis of Hitler's speeches*. *Media History* Volume 15 Issue 1. Routledge.
15. Livingstone, S & L. Haddon (2009). *Kids Online: Opportunities and risks for children*. Bristol: The Policy Press.
16. Livingstone, S & M. Bober & E. Helsper (2005). *Internet literacy among children and young people: findings from the UK Children Go Online project*. London: LSE Research Online.
17. Livingstone, S. & E. Helsper. (2008). Parental mediation of children's Internet use. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 52(4): 581-599.
18. Livingstone, S. & M. Bovill. (2000). *Young people, New Media*. London: LSE research online.
19. Livingstone, S. 2008. Taking Risky Opportunities in Youthful Content Creation: Teenagers' Use of Social Networking Sites for Intimacy, Privacy and Self-expression. *New Media & Society*, 10(3), 393–411.
20. Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A. & Ólafsson, K. (2011). *Risks and safety on the internet: The perspective of European children. Full Findings*. LSE, London: EU Kids Online.
21. McQuail, D. (2003). *McQuaili massikommunikatsiooni teooria*. Tartu Ülikooli Kirjastus.
22. Neuendorf, K. A. (2002). *The Content Analysis Guidebook*. SAGE, Thousand Oaks.

23. Prensky, M. (2001). Digital Natives, Digital Immigrants. *On the Horizon*, part I. 9(5): 1-6.
24. Riffe, D., Lacy, S., & Fico, F. (1998). *Analyzing media messages: Using quantitative content analysis in research*. Mahwah, N J: Lawrence Erlbaum Associates.
25. Romanenkov, K. (2009). *Online-keskkonnas valitsevad riskid ja nende teadvustamine 9-12 aastaste laste seas. Bakalaureusetöö*. Tartu Ülikool. Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut.
26. Siibak, A. (2009). Self-presentation of the “Digital Generation” in Estonia. *Dissertationes de mediis et communicationibus Universitatis Tartuensis*, Tartu: Tartu University Press. URL (kasutatud marts 2011) <http://hdl.handle.net/10062/10593>.
27. Tapscott, D. (1998). *Growing up Digital: The Rise of the Net Generation*. New York: McGraw-Hill.
28. Titscher, S. et al (2000). Methods of Text and Discourse Analysis : In Search of Meaning. *Content analysis*. SAGE, London. 55–73.

LISAD

Lisa 1: kodeerimisjuhend

A Vastanute üldtunnused

A1 Lapse vanus

9–10aastased	1
11–13aastased	2
14–16aastased	3

A2 Lapse sugu

Naine	1
Mees	2

A3 Lapsevanema vanus

18–30aastased	1
31–40aastased	2
41–50aastased	3
51–60aastased	4
61–70aastased	5
71–...aastased	6

A4 Lapsevanema sugu

Naine	1
Mees	2

B Vastuste üldtunnused

B1 Lapse positsioon

Laps kui vastuvõtja (sisu)	1
Laps kui osaleja (kontakt)	2
Laps kui algataja (tegu)	3

B2 Mitu erinevat riski laps/vanem vastustes nimetas?

1	1
2	2
3	3
4	4
5 – ...	5

B3 Vastus on umbmäärane

Vastaja ei tea ühtegi riski	1
Vastaja ei oska vältida	2
Vastajal ei tule meelde	3
Vastaja tõdeb küll riske, aga ei täpsusta	4
Muu	5

C Online-riskide olemus

C1 Välja pakutud *online*-riskide olemus

Väärtuselised	1
Seksuaalse alatooniga	2
Kommerts	3
Agressiivsed	4
Muu	5

C2 Vastuses peituv kogeja

isiklikult kogetud	1
oma lapse poolt kogetud	2
sõbra poolt kogetud	3
tuttava poolt kogetud	4
kellelki kolmandalt isiku poolt kogetud	5
umbisikuline	6
pereliikme poolt kogetud	7
muu	8

D Riskide tüüpide täpsustavad alapunktid

D1 Välja pakutud kommertsriskid

reklaam	1
spämm	2
sponsorlus	3
personaalse info jälitamine	4
personaalse info kuritarvitamine	5
hasartmängud	6
illegaalne failide allalaadimine	7
hakkimine	8
raha välja petmine	9
ahvatlemine kulutama	10
petmine	11
hüpikaknad (<i>pop-up</i> 'id)	12
muu	13

D2 Välja pakutud tehnilised riskid

viiruslike failide avamine	1
viiruslike e-kirjade avamine	2
viiruslike reklaamide avamine	3
ebaturvalisel lehekülgedel viibimine (viirused)	4
iseavanevad lingid	5
muu	6

D3 Välja pakutud verbaalsed/visuaalsed agressiivsed riskid

vägivaldne infosisu	1
vihkamisele viitav infosisu	2
laimu levitamine	3
Identiteedi vargus	4
(eesmärgiga kiusata kedagi kellelt varastati või kedagi kolmandat)	
teiste verbaalne ahistamine	5
ropendamine	6
teiste verbaalne solvamine/diskrimineerimine	7
häirivad/agressiivsed visuaalsed elemendid	8
muu ebasobiv sisu	9

D4 Välja pakutud füüsiliselt agressiivsed riskid

inimeste kiusamise/ahistamine	1
loomade kiusamine/ahistamine	2
inimeste piinamine	3
loomade piinamine	4
inimeste tapmine	5
loomade tapmine	6
jälitamise ohvriks langemine	7
norimine/ähvardamine	8
muu	9

D5 Välja pakutud väärtuselised riskid

rassistlik	1
kallutatud/väär info	2
enesele liiga tegemine	3
ebasoovitavate väärtuste sisendamine	4
ebasoovitavate väärtuste osas nõu andmine	5
negatiivseid emotsioone tekitav sisu	6
muu	7

D6 Välja pakutud seksuaalse alatooniga sisu riskid

pornograafilise alatooniga sisu	1
seksuaalse alatooniga infosisu	2
muu	3

D7 Välja pakutud riskantsed kokkupuuted ja kohtumised

võõrastega kohtumine	1
peibutise ohvriks langemine	2
pornograafilise materjali loomine	3
pornograafilise materjali üleslaadimine	4
võõrastega Internetis suhtlemine, info jagamine	5
pedofiilid/ahistajad	6
võõrad/välismaalased otsivad kontakti	7
muu	8